

VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU SCHWARZENBERSKÉHO PALÁCE V PRAZE NA HRADČANECH Z LET 2003 A 2004

GABRIELA BLAŽKOVÁ — FRANTIŠEK ADÁMEK

Text předkládá výsledky záchranného archeologického výzkumu z let 2003 a 2004 v areálu dnešního Schwarzenberského paláce v Praze na Hradčanech. Odhalené archeologické situace představuje chronologicky po jednotlivých časových horizontech od raného středověku po 19. století. Zvláštní prostor je věnován nálezům hmotné kultury – prezentován je keramický materiál pro jednotlivá časová období a rovněž katalog kachlů zahrnující sortiment běžné produkce i výjimečné luxusní zakázkové výrobky. Publikované skutečnosti umožňují revizi a doplnění poznatků o proměnách místní zástavby po velkém požáru Hradčan a Malé Strany z roku 1541, kdy byly původní měšťanské domy nahrazeny honosnou novostavbou paláce Jana IV. Popela z Lobkowicz.

RESULTS OF THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SCHWARZENBERG PALACE IN PRAGUE AT HRADČANY IN 2003 AND 2004

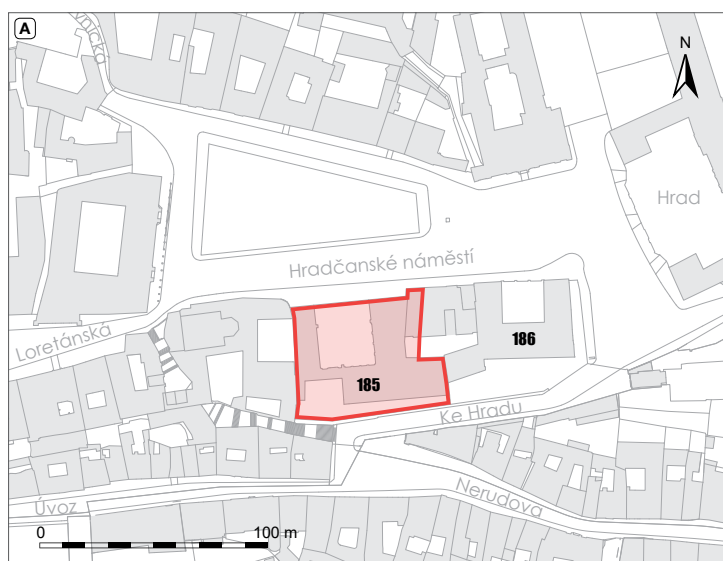
The text presents the results of rescue excavations carried out in 2003 and 2004 in the area of the present Schwarzenberg Palace in Prague-Hradčany. The revealed archaeological situations are presented in chronological contexts from the early Middle Ages to the 19th century. Special space is devoted to the presentation of ceramic artefacts of the periods in chronological order, including a catalogue of oven tiles of common production as well as exceptional luxury custom-made products. The conclusions allow to revise and supplement the concept of the local building transformation after the great fire of Hradčany and Malá Strana in 1541, when the original burgher houses were replaced by the splendid new palace of Jan IV Popel of Lobkowicz.

Klíčová slova — Praha-Hradčany – Schwarzenberský palác – Salmovský palác – středověk – raný novověk – požár 1541 – kachle – Jan IV. Popel z Lobkovic (Lobkowicz)

Key words — Prague-Hradčany – Schwarzenberg Palace – Salm Palace – Medieval Age – Early Modern Age – fire of 1541 – stove tiles – Jan IV Popel of Lobkowicz

Předmětem naší studie jsou výsledky záchranného archeologického výzkumu v areálu dnešního Schwarzenberského paláce (čp. 185/IV; obr. 1). I když se jedná o nepříliš rozsáhlý prostor, plocha jeho dnešní jedné parcely velmi dobře odráží historické proměny celých Hradčan.

Blízkost Hradu, který byl s přestávkami od středověku sídlem českých panovníků, významně předurčovala charakter sousedního osídlení. Město Hradčany bylo založeno nejvyšším purkrabím jako město poddanské ve 2. čtvrtině 14. století. Jeho vznik bývá dáván do souvislosti s návratem Karla IV. z Itálie v roce 1333 a jeho přesídlením na Pražský hrad (VILÍMKOVÁ 1983, 46). Městská kniha Hradčan je pak poprvé uváděna k roku 1350. Spolu s Hradem opakovaně zažívaly Hradčany období rozkvětu i úpadku. K první vlně vzestupu došlo ještě ve 14. století. Rozsáhlá stavební činnost císaře Karla IV. na Hradě, péče o pražskou kapitolu spojenou s nově založeným arcibiskupstvím a současně nedostatek místa na Hradě pro ubytování řemeslníků pracujících

Obr. 1. Praha 1, Hradčanské náměstí, lokalizace paláců čp. 185/IV (Schwarzenberského) a čp. 186/IV (Salmovského). **A** – na výřezu Mapy evidence nemovitostí (červeně – Schwarzenberský palác); **B** – na fotografii jižní fronty náměstí (upravila M. Housková, 2024; foto J. Gloc, 2022).

na zdejších stavbách, duchovních spjatých s kapitulou a postupně i šlechticů patřících ke dvoru zapříčinily potřebu rozšířit ubytovací kapacity vně Hradu. Na konci 14. století tak nejstarší městská kniha Hradčan eviduje již 80 domů uvnitř i vně hradeb, mezi nimiž měli téměř poloviční podíl majitelé z duchovního stavu (36), ale současně stoupal i podíl světských držitelů (40 osob; TOMEK 1872, IV, 99sq.; VILÍMKOVÁ 1983, 49; MUSÍLEK 2015, 215–218).

Rozkvět nejen Hradčan přerušily husitské války – ve 20. letech 15. století byly Hradčany husity vyplněny. Mnoho parcel pak zůstalo až do 2. poloviny 15. století pustých. V 15. století duchovní stav řadu domů ztratil, Hrad nebyl sídlem panovníka a také u šlechty opadl na čas zájem o zdejší nemovitosti. Sociální složení obyvatel se tak proměnilo. Nový impuls přinesl nástup Jagellonců na český trůn. Roku 1485 vrátil Vladislav II. Jagellonský svou rezidenci zpět na Hrad a započal zde rozsáhlou stavební činnost. Zvýšený zájem panovníka o Hrad a přítomnost jeho dvora se opět odrazily i ve vývoji Hradčan. Na počátku 16. století byly stopy po ničivých husitských válkách již většinou zahlazeny. Písemné prameny zde evidují více než 200 domů, k jejichž majitelům patřili zejména měšťané, šlechta i duchovenstvo (HAUSENBLASOVÁ 2015).

V roce 1526 nastoupil na český a uherský trůn rakouský arcivévoda Ferdinand I., od roku 1531 římský král, od roku 1556 císař, který si vedle Vídně a Innsbrucku zvolil Pražský hrad jako jedno ze sídel svého dvora a rodiny. Jeho velkorysé plány na přebudování Hradu na pohodlnou a funkční rezidenci s mnoha renesančními prvky učinily ze sousedních Hradčan opět atraktivní místo pro sídla šlechty, dvořanů a služebníků Pražského hradu. Prostor uvnitř hradeb byl brzy obsazen, městečko se dále zvětšovalo za hradby směrem západním a severozápadním. Příkré jižní a severní svahy Hradčan stavbu větších domů neumožňovaly. Tomu ostatně bránila i urbanistická struktura, která byla založena na původní středověké koncepci malých stavebních parcel.

Do vývoje výrazným způsobem zasáhl požár, který vypukl dne 2. června 1541 v domě Na baště čp. 7 na Malostranském náměstí a postupně se rozšířil na Pražský hrad a na Hradčany (HÁJEK z LIBOČAN 1541). Na Hradčanech shořelo 42 z celkového počtu přibližně 200 domů a farní kostel sv. Benedikta. Důsledky požáru byly odstraňovány velmi pomalu. Většina vlastníků zřejmě neměla dostatečné finanční rezervy na nákladné investice. Mnoho spálenišť zůstávalo po dlouhá léta nevyužito. Pozemky v atraktivních lokalitách se však rychle staly vyhledávanou komoditou, na niž zacílila především vysoká a politicky exponovaná šlechta z okruhu panovníka. Nebylo tak výjimkou, že zájemce skoupil několik vedle sebe ležících parcel. Z beznadějných spálenišť se v 2. polovině 16. století Hradčany staly kvetoucím městem, daleko významnějším než před požárem. S přítomností místodržitele, císaře, císařského dvora a jej obklopující aristokracii získaly charakter rezidence nejvyšší kvality, byly ubytovacím i obslužným místem pro Pražský hrad (LEDVINKA 1998, 182). Dělo se tak především proto, že tehdejší společenský předpis velel, aby každý šlechtic za svého pobytu bydlel ve vlastním domě (VANČURA 1976, 94).

Historie lokality

Na základě písemných pramenů¹ je známo, že na městišti dnešního Schwarzenberského paláce stál ve 2. polovině 14. a v 15. století větší počet domů, jejichž majitelé se poměrně často měnili, ať už v závislosti na dědictví nebo na prodeji. Konkrétně se jedná o čtyři domy a dva menší domky.² Dům nejbližší dnešního Salmovského paláce³ je poprvé zmiňován v roce 1372, kdy je jako majitelka uváděna Eliška, manželka Oldřicha Zajíce z Valdeka.⁴ V majetku Viléma Zajíce z Valdeka je dům veden v letech 1387–1388. V následujícím období se majitelé domu rekrutují především z řad církevních hodnostářů, nejčastěji kanovníků kostela Pražského (tj. katedrály sv. Víta). V roce 1454 je dům poprvé označen jako *U červených dveří* – identický s domem *Votlučenským*, jak jej označuje V. V. Tomek (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 10). V roce 1497 je jako majitel zmiňován právě Jan Otlučka. Dalším majitelem byl Jiří Bezdrůžický z Kolowrat a na Bezdrůžicích, který dům roku 1528 odkázal kšaftem Oplovi z Fictumu. Dům je lokalizován na rynek zdejší obce

1 Základem historického přehledu jsou informace nashromážděné Miladou Vilímkovou pro stavebněhistorický průzkum této části Hradčan prováděný SÚRPMO (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a; 1973b; 1973c). Za konzultaci při vyhodnocování publikovaných pramenů děkujeme Miroslavě Fůrové a Janu Hrdinovi.

2 V. V. Tomek ve svých *Základech starého místopisu Pražského* předpokládá na místě dnešního paláce pět starších domů (TOMEK 1872, 132–134). Milada Vilímková ve svých pasportech počet koriguje na tři domy postupně skoupené Janem IV. Popelem z Lobkovic a sporný dům Marquarda ze Swynomas klade na parcelu dnešního čp. 186 (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 10; 1973b, 1–3). KAŠIČKA/VLČEK/TOMKOVÁ (2000, 422) tento dům shodně s Vilímkovou kladou na parcelu dnešního čp. 186, ale jako prvního známého majitele uvádějí Markvarta ze Swynova (*sic!*).

3 Podle TOMEK (1872, 133) je označen jako 185c.

4 Detailní přehled majetkových přesunů na parcelách dnešního Schwarzenberského paláce nejnověji VEČERNÍKOVÁ (2018, 60, 63).

(VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 6), tj. s průčelím do Hradčanského náměstí. Sousední dům⁵ je poprvé zmiňován v roce 1371 v souvislosti s majitelem Půtou, arcijáhnem a kanovníkem kostela Pražského. V roce 1524 náleží dům do majetku rodu Kraselovských a je označován jako *U Zelených oken*. Ve třetím domě,⁶ poprvé zmíněném v roce 1389, bydlel kostelník od sv. Víta, Havel Balej. V období 1420 až 1486 se v domě vystřídala řada majitelů různých řemesel a povolání (bečvář, soudce, barvíř, formán). Od roku 1486 je dům opět veden v majetku pražské kapituly, resp. oltářů sv. Prokopa a sv. Alexia. V roce 1499 koupil dům zeman Adam Ploskovský.⁷ Poslední dům⁸ je poprvé zmíněn v roce 1372.⁹ Do 90. let 14. století je veden v majetku rodu z Weitmile, kdy jej koupila Kateřina, vdova po Kunatovi Kaplíři ze Sulevic. Ta dům roku 1406 darovala kostelu Pražskému, aby v něm přebývalo dvanáct žen stavu panenského nebo vdovského. V letech 1420–1485 je dům označován jako *Kapléřovský*. K roku 1486 je veden v soupisu kapitulních domů (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 4).

Ze stručného přehledu majitelů domů vyplývá, že v období od prvních zmínek o majitelích, tj. cca od 70. let 14. století, až do požáru roku 1541 byli častými vlastníky domů v místě dnešního Schwarzenberského paláce církevní hodnostáři. Výrazné rozdíly cen nemovitostí při jednotlivých transakcích jsou nepřímým dokladem stavebních úprav jednotlivých domů. Archivní prameny evidují nejen zhodnocení domů, ale i zpustlé parcely. Rostoucí prodejní cena a četnost prodeje domu často koresponduje s rozkvětem nebo úpadkem Hradčan. Současně je zřejmé, že členové svatovítské kapituly byli od 2. poloviny 14. století do husitských válek a později po nástupu Jagellonců na český trůn významnými vlastníky a investory na Hradčanech.

Katastrofální požár Malé Strany a Hradčan 2. června 1541 způsobil zásadní změnu majetkových poměrů, a zejména novou stavební aktivitu. V roce 1545 Ferdinand I. Habsburský osvobodil¹⁰ Janu IV. Popelovi z Lobkowicz dva domy na Hradčanech, konkrétně dům *U zelených voken* a dům *U červených dveří*,¹¹ a to včetně domku či domků za domem, které byly k němu připojeny již před požárem nebo byly požárem zničeny a staly se nedílnou součástí městiště. Třetí dům,¹² který se nacházel v západní části pozdějšího paláce, se do majetku Lobkowiczů dostal v roce 1565 od sester Evy a Johany z Lažan,¹³ které jej získaly jako dědictví po svém bratrovi Petrovi Bechyňovi z Lažan¹⁴ roku 1562.

Obr. 2. Zástavba na parcele Schwarzenberského paláce čp. 185/IV (**žlutě**) na vedutách 16. a 17. století. **A** – Jan Kozel (Joannes Caper) / Michael Peterle z Annaberku, 1562: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCVRATISSIME EXPRESSA 1.5.6.2. Kolorovaná fotolitografie originálního dřevorezu tzv. Vratislavského prospektu vydaná tiskem Unie 1904 – výřez (Muzeum hlavního města Prahy, inv. č. H014331); **B** – Philip van den Bossche (kresba) / Johannes Wechter (rytec) / Aegidius Sadeler (vydavatel), 1606: PRAGA. Velký prospekt Prahy, tzv. Sadelerův. Médirtina, lept, díl 2 – výřez (© Archiv hl. města Prahy, Sbirka grafiky, Veduty, sign. G 13); **C** – Václav Hollar, 1649 (podle předlohy z roku 1636): PRAGA. Pohled na Prahu ze zahrád pod Petřínem (od jihozápadu). Lept – výřez (převzato z ZEILLER 1650, s.p., pří s. 55). Sestavil F. Adámek, 2024.

5 Podle TOMEK (1872, 133) je označen jako 185 b.

6 Podle TOMEK (1872, 133) je označen jako 185 d.

7 VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA (1973a, 7) uvádějí Václava (Adama) z Drahovic a na Ploskovicích.

8 Podle TOMEK (1872, 133) je označen jako 185 e.

9 „Bušek Kuřimský [= Bušek, arcijáhn kouřimský a později kanovník pražský 1354–1372] a Beneš Žatecký [= Beneš Krabice z Weitmile, kanovník kostela Pražského 1363–1375], arcijáhnové, kanovníci a ředitelé stavby Kostela Pražského přiznali, že dům někdy kněze Radslava, řečeného Ďábel, který řečený Radslav svou poslední vůlí daroval Kostelu Pražskému, aby byl obrácen k jeho stavbě, prodali panu Benešovi, kanovníku kostela Pražského a Olomouckého a statečným rytířům panu Zbyslavovi Spekovi a Tobiaši z Waitmile za 40 kop grošů.“ (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 3, 4).

10 Vlastníci svobodného domu byli místně nezávislí a byli osvobozeni od městských daní. Vztahovala se ně zvláštní soudní pravidla zemském soudu.

11 „... dva domy jeho na Hradčanech vedle sebe ležící, mezi domem urozeného Půty Švihovského (v místech dnešního Salmovského paláce, čp. 186) a domem řečeným Tendorferovským, kteřížto domové nyní zhořeli a pustý sou a jména mají jeden Kraselovských a druhý dům někdy staré paní její milosti Alžběty z Fictum, po kteréž jej potom Oppl z Fictum držel a na něho jsou skrze dání přišli dědičné. Osvobození dáno panu Janovi mladšímu z Lobkovic s tím, aby oba domy buď v jeden spojil a vystavil, společně nebo rozdílně dal, prodal, směnil, deskami zemskými postoupil a ujistil a s nimi jako svými vlastními a svobodnými učinil beze vši dědiců našich a budoucích vašich králův českých překážky“ (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 8).

12 Patrně se jedná o dům označovaný jako Kapléřovský, který paní Kaplířka ze Sulevic věnovala kapitule.

13 „... dům zhořelý se zdmi, městištěm i se vším okrskem téhož domu“ (KAŠIČKA/VILÍMKOVÁ 1973a, 9).

14 Do majetku Jana Bechyňe z Lažan (otce Evy, Johany a Petra z Lažan) se dům dostal v roce 1542 postoupením od kapituly kostela Pražského (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 9). Společně s tímto domem Jan patrně získal i domky oltářů sv. Prokopa a sv. Alexia.

Projekt výstavby paláce a prvních pět desetiletí jeho fungování jsou spojeny s popelovskou větví rodu Lobkowiczů (obr. 2). Jan IV. Popel z Lobkowicz (* 1510–† 1570) patřil ve své době k nejvyšším postaveným mužům Českého království. Velmi schopný aristokrat z významného a mocného šlechtického rodu získal vstřícnou úvěrovou politikou vůči císaři rozsáhlou hospodářskou základnu v západních Čechách a dosáhl ve své úřední kariéře v roce 1554 až na nejvyšší post – úřad nejvyššího purkrabího Českého království. V letech 1550–1560 inicioval renesanční přestavbu zámku v Horšovském Týně po požáru v roce 1547 (HAVLICOVÁ 2010, 18–35) a v roce 1555 se podílel na renesanční obnově budovy Nejvyššího purkrabství na Pražském hradě. Pro sebe a svou početnou rodinu dal na Hradčanech vystavět reprezentativní palác v nastupujícím renesančním stylu.

Výstavba samotného paláce pod vedením italského architekta Agostina Galliho začala pravděpodobně v polovině 40. let 16. století (obr. 2A) a byla dokončena zřejmě v roce 1567. V roce 1594 upadl stávající majitel paláce, další z větve Popelů z Lobkowicz, Jiří IV., v nemilost u císaře Rudolfa II. a pro urážky majestátu byl odsouzen ke ztrátě majetku ve prospěch císaře. Císař Rudolf II. záhy vyměnil zkonfiskovaný palác s Petrem Vokem za Rožmberský palác na Pražském hradě. Po smrti Petra Voka palác přešel krátce do majetku Švamberků. Na základě pobělohorské konfiskace byl v roce 1624 převeden do majetku knížete z Eggenbergu. Jediná rozsáhlejší přestavba se realizovala v roce 1710 podle plánu italského architekta Marca Antonia Canevalloho. Do majetku Schwarzenbergů se palác dostal v roce 1719, kdy se jeho dědičkou stala vdova po Janu Kristiánovi z Eggenbergu, Marie Ernestina, rozená ze Schwarzenbergu (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 20).

Ve Schwarzenberském paláci byly v průběhu staletí provedeny jen drobnější barokní a klasicistní změny. Poslední větší stavební úprava proběhla v roce 1871, kdy velká vichřice shodila štít na fasádě směrem do Hradčanského náměstí. Obnovou štítu byl pověřen architekt Josef Schulz, který, pokud možno, využil zbytků výzdoby a nedochované části doplnil novou kresbou.

Roku 1909 tehdejší majitel, Adolf Josef ze Schwarzenbergu, palác přenechal k užívání Spolku Technického muzea pro Království české. Technické muzeum zde sídlilo až do léta 1939, než bylo o rok později pod taktovkou wehrmachtu nahrazeno muzeem vojenským. Po roce 1947 v návaznosti na zákon č. 143/1947 Sb. „Lex Schwarzenberg“ přešel palác do majetku Čsl. státních lesů a v letech 1950–1951 byl převeden na ministerstvo národní obrany, které do něj rovněž umístilo Vojenské historické muzeum. Od roku 2002 je spravován Národní galerií v Praze (WINZELER 2018c, 183–193).

Historie archeologického výzkumu

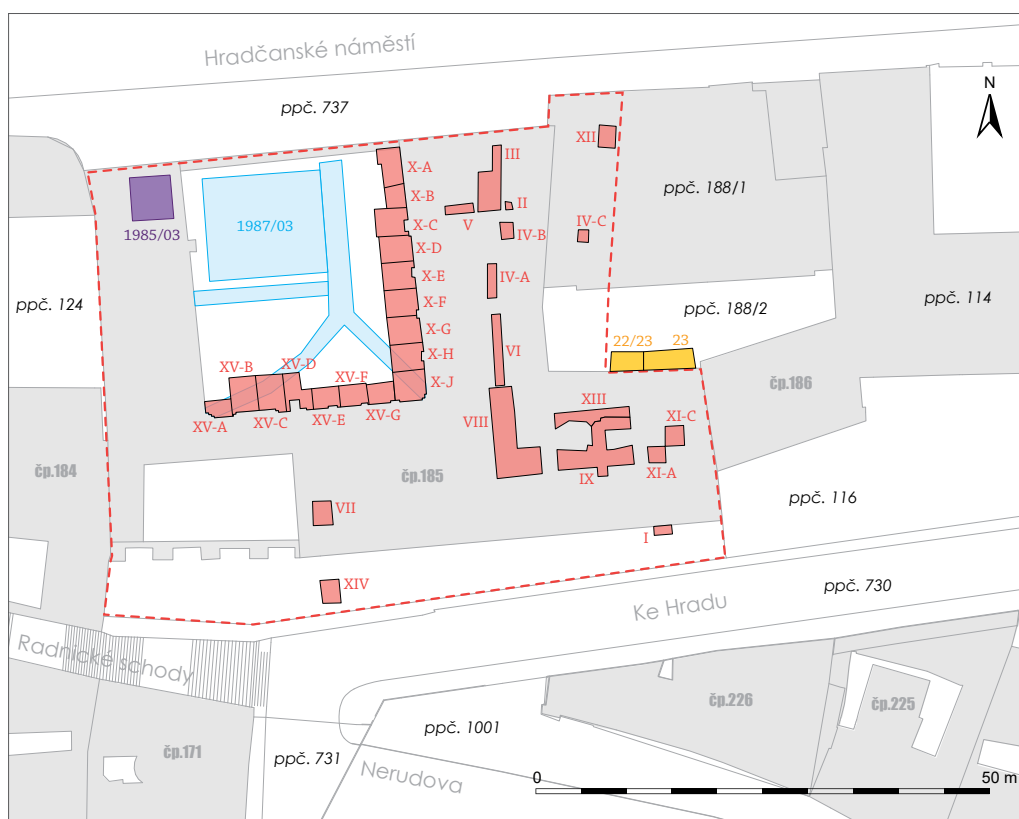
Areál dnešního paláce je archeologicky zkoumán od roku 1985, kdy v severovýchodní části západního křídla paláce proběhl záchranný archeologický výzkum pod vedením Jarmily Čihákové (obr. 3). Nejpočetnější skupina zachycených objektů byla datována do 1. poloviny 14. století. Jednalo se o zahloubené objekty patrně sídlištního charakteru. V pravoúhlém objektu, který byl orientovaný ve směru severozápad–jihovýchod, byla v jižní části dokumentována dřevěná konstrukce zaniklá požárem. Stejně tak objekty 5 a 6 obsahovaly spálené souvislé vrstvy uhlíků. Na základě keramických nálezů byly datovány do 14. století. Pro rekonstrukci rozsahu zástavby je důležitý nálezkový opukový zdi pojené na jíl,¹⁵ kterou respektuje čedičová dlažba. V relikttech se dochoval půdní typ na jílovitém podloží (259,80–260,00 m n. m.;¹⁶ ČIHÁKOVÁ 1987; ČIHÁKOVÁ 1988a; ČIHÁKOVÁ 1988b).

O dva roky později, v roce 1987, proběhl předstihový a záchranný výzkum v souvislosti s výstavbou trafostanice a přeložkou inženýrských sítí na nádvoří paláce. Kulturní souvrství dosahovalo mocnosti 0,7–4,0 metru. Středověké situace se dochovaly v 5 m širokém pásu podél západního přístavku paláce. Konkrétně se jedná o několik kúlových a sídlištních jam ze 13. a 14. století a dva raně středověké objekty (10.–11. století). Ve východní části nádvoří byla zachycena příkopovitá deprese (S–J) interpretovaná jako pravděpodobně přírodního původu. Část výplně deprese, a to v horní části západního svahu, byla datována do 14. století, zbytek výplně tvořily novověké zásypy (ČIHÁKOVÁ 1989a; ČIHÁKOVÁ 1989b).

Rokem 2003 započala v interiéru i na nádvoří dvouletá záchranná archeologická kampaň pod vedením Gabriely Dubské (dnes Blažkové) v souvislosti s adaptací budovy pro výstavní účely Národní galerie v Praze (BLAŽKOVÁ/ADÁMEK 2022). Paralelně byl od 2. poloviny 80. let archeologicky

15 Nálezová zpráva uvádí nasucho kladenou zeď (ČIHÁKOVÁ 1988a, 12).

16 Veškeré nadmořské výšky jsou udávány v systému Balt po vyrovnání (Bpv), včetně starších měření, jež byla pro potřeby tohoto článku přepočítána.

Obr. 3. Praha 1, Hradčanské náměstí. Historie záchranných archeologických výzkumů na parcelách Schwarzenberského paláce čp. 185/IV a Salmovského paláce čp. 186/IV. Legenda: **červeně** – rozsah záchranného archeologického výzkumu realizovaného ARÚ AVČR v letech 2003–2004 – lokalizace a značení sond; **červeně čárkovaně** – hranice zájmové plochy téhož výzkumu; **žlutě** – parcela č. 188/2 náležející k čp. 186/IV (Salmovský palác), archeologické sondy 23 a 22/23 výzkumu z roku 2009; **modře** – rozsah záchranného archeologického výzkumu realizovaného PSSPPOP (dnes NPÚ ÚOP v Praze) v letech 1986–1987; **fialově** – rozsah záchranného archeologického výzkumu realizovaného PSSPPOP v roce 1985 (sestavil F. Adámek, graficky upravily M. Housková a S. Babušková, 2024).

sledován i sousední objekt Salmovského paláce – čp. 186/IV s nádvořím a přilehlými plochami. Tedy prostor, jehož část byla – ovšem v obtížně specifikovatelném rozsahu a po blíže neurčenou dobu – ještě před přechodem stavby do držení Salmů (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 32, 33; VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973b, 16) rovněž spjata s fungováním Schwarzenberského paláce.¹⁷ Výzkum zde probíhal od roku 1988 v několika etapách až do roku 2013. Největší plošné odkryvy byly realizovány v letech 1989–1992 a poté 2009–2010. S provozem Schwarzenberského paláce bezesporu souvisejí minimálně situace zachycené při jeho vnějších obvodových zdech.

Zkoumaná plocha v letech 2003 a 2004

Rozmístění archeologických sond bylo od počátku výzkumu determinováno projektem rekonstrukce paláce (obr. 3). První etapa, proběhnulší v roce 2003, se primárně soustředila na interiéry suterénních místností, kde byly položeny sondy II–IX, XI–XIII. V exteriéru byly provedeny dvě menší zjišťovací sondy na jižní terase paláce I a XIV. Na nádvoří pak byla při východním křídle realizována část zjišťovací sondy X, a to sektor X-C. V roce 2004 v rámci druhé etapy probíhaly archeologické práce pouze v exteriéru – při východním křídle byla sonda X rozšířena o osm sektorů (A–J) a při jižním křídle byla dokumentována sonda XV o sedmi sektorech (A–G).¹⁸ K provozu Schwarzenberského paláce se vztahovaly i dvě sondy v sousedním Salmovském paláci čp. 186/IV, které již byly publikovány (BLAŽKOVÁ 2018; BLAŽKOVÁ/KŘÍŽOVÁ 2020).

¹⁷ Bohužel, čitelnost situace ve východní části areálu výrazně komplikuje nedostatek dat pro období před výstavbou sousedního objektu čp. 186 – Salmovského paláce. Historicky je doloženo vícero komunikační propojení Schwarzenberského paláce se sousedním domem, nicméně veškeré ikonografické a kartografické prameny relevantní pro poznání tohoto prostoru jsou mladšího data a časově se protínají až s dobou počátků stavební činnosti knížete arcibiskupa Salm-Salma na přelomu 18. a 19. století, případně nabytí objektu Schwarzenbergů v roce 1819. Výjimku tvoří plán Giovanni Pieroniho z 20. let 17. století (uložený v La Biblioteca Universitaria di Bologna, MS. 935C carta 34), který je však, vzhledem k jinému předmětu zájmu, co se týče konfigurace sousedící zástavby nanejvýš schematický (BLAŽKOVÁ ET AL. 2015, 41, obr. 38), a nástěnná malba z čp. 240/III na Malé Straně z doby kolem roku 1780, na níž je však inkriminovaný prostor zakryt domy na místě pozdějšího Salmovského paláce čp. 186 (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973c, obr. 11).

¹⁸ Výsledky archeologického výzkumu byly doposud publikovány jako předběžná zjištění bez komplexního vyhodnocení (BLAŽKOVÁ-DUBSKÁ/FROLÍK 2005, 34–39; BLAŽKOVÁ 2018; KLOUŽKOVÁ ET AL. 2022, 18–21); zrevidovaná terénní dokumentace byla zpřístupněna formou specializované mapy v rámci projektu NAKI II – *Technologie ošetření a identifikace degradačních procesů keramických nálezů z hradčanských paláců – Metody restaurování a konzervování pórovitě i slinuté keramiky a porcelánu* (BLAŽKOVÁ/STUCHLÍKOVÁ/ADÁMEK 2022).

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU

Raný středověk
(konec 11.–počátek 13. století)

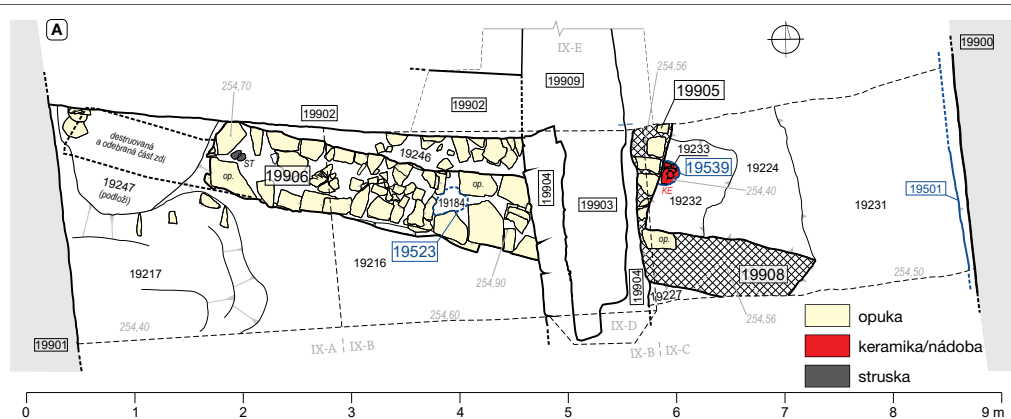
Nejstarší nálezovou situací byla kamenná destrukce dokumentovaná v sondě VII, uložená na uměle sníženém podloží při jižní hraně hradčanské terasy, z níž pocházejí nálezy mladohradištní keramiky (konec 11.–počátek 13. století). Vzhledem k malému rozsahu zkoumané destrukce není možné přesně identifikovat její původní funkci. S ohledem na většinový podíl opukových kamenů ve vrstvách a analogie se však jeví, že by se mohlo jednat o torzo narušeného raně středověkého kamenného čela hradby, která by vymezovala opevnění prostoru Hradčan (souhrnně BLAŽKOVÁ/ADÁMEK 2024).

Vrcholný středověk
(1. polovina 13. století až před rok 1370)¹⁹

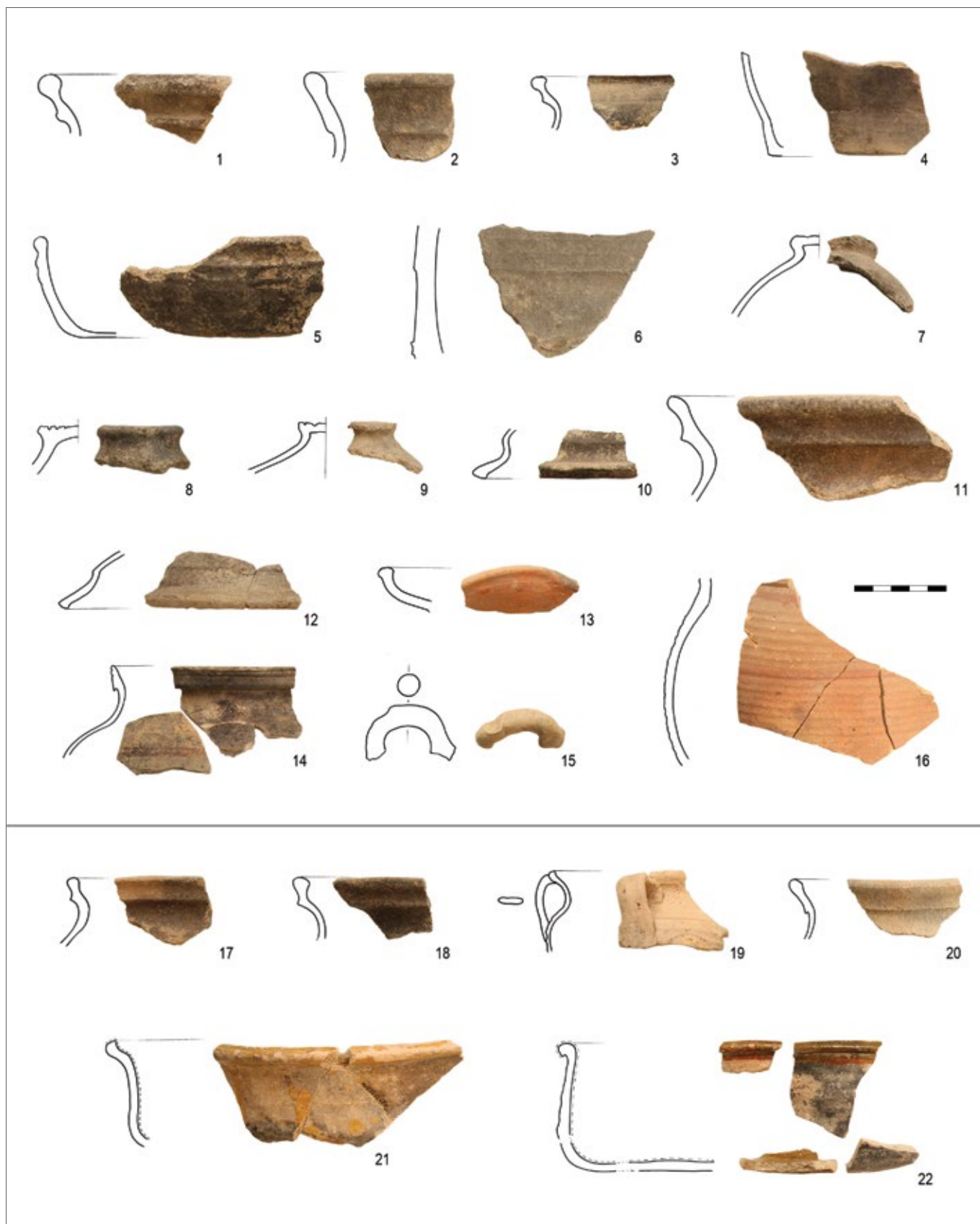
V interiéru paláce v sondě IX, situované v suterénu východní poloviny jižního křídla, bylo nalezeno pravoúhlé nároží (stratigrafické jednotky 19905, 19908) vymezující vnitřní prostor domu (obr. 4). Interiér obytné stavby byl vyplněn 0,4–0,5 m mocným souvrstvím, ze kterého pochází poměrně početný soubor keramických zlomků datovaných do 13.–14. století. Mezi keramickými nálezy je zastoupena světle pálená, červeně malovaná keramika a neglazovaná keramika hnědošedých odstínů. V souboru nechybějí vnitřně glazované fragmenty, které je možné přiřadit k nejstarším nálezům tohoto typu. Pocházejí z vrstev pod podlahovou úrovní mladší zástavby (obr. 5: 21, 22). Z keramických tvarů byly identifikovány hrnce, zvonovité pokličky a nízké misky (obr. 5).

Obr. 4. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX.

A – půdorysná situace opukových zdí, **červeně** keramická nádoba *in situ* (na obr. C šipkou); **B** – sektory IX-A+B úroveň vrstvy 19134; **C** – sektor IX-C, nároží zdi 19905 a 19908 (na obr. A šrafované); **D** – keramická nádoba zapuštěná do podlahy 19232 výkopem 19539 (sestavil F. Adámek, upravila M. Housková, 2024; foto G. Blažková, 2003).

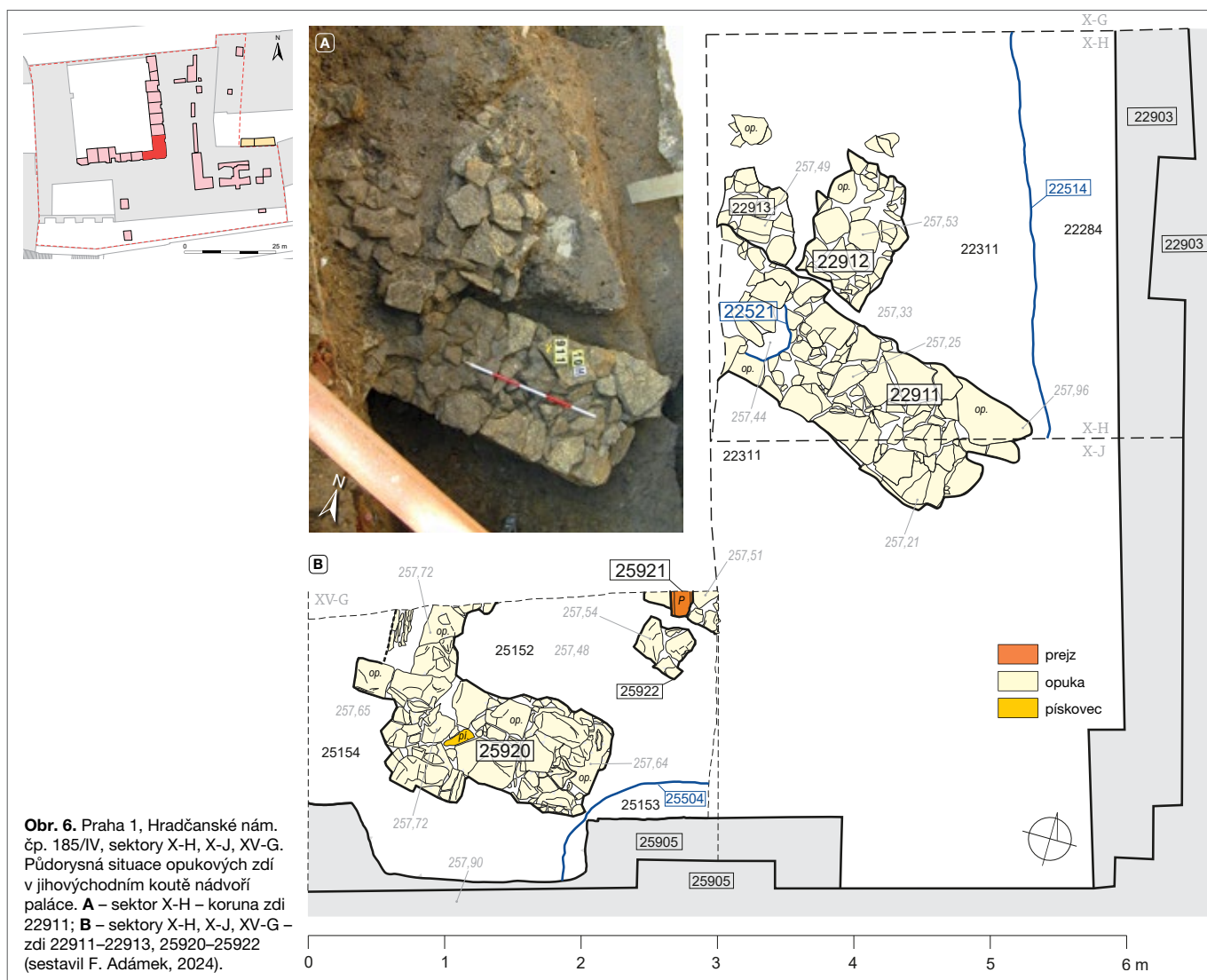
¹⁹ Časový rámec vychází z relativní chronologie na základě nálezů hmotné kultury a současně z předpokladu, že v souvislosti s městskou lokací proběhla změna dispozice zástavby. Argumentem pro volbu období před rokem 1370 jsou písemné prameny, které na dnešní parcele čp. 185/IV zmiňují k roku 1370 několik domů. Jsou popsány změny majitelů na základě různých typů transakcí. Žádný z pramenů však neuvádí zrušení parcely či zásadní přestavby domů ani na konci 14., ani v 1. třetině 15. století.

Obr. 5. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX. Výběr nálezů ze zásypového souvrství nad podlahou 19232: **1–4, 6** – fragmenty hrnců; **7–10, 12** – pokliček; **14, 19** – džbánů; **15** – ouško (1, 11 – přír. č. PHY185/273; 2 – přír. č. PHY185/424; 3, 5, 9, 10, 12, 13, 15 – přír. č. PHY185/298; 4, 6–8, 14 – přír. č. PHY185/395; 16 – přír. č. PHY185/434; 17–19, 21 – přír. č. PHY185/274; 20, 22 – přír. č. PHY185/277. Fragmenty **17–22** pocházejí z vrstvy pod podlahou následného mladšího stavení a mohou souviset s úpravou terénu pro mladší stavbu (kresby a foto V. Pincová, 2024).

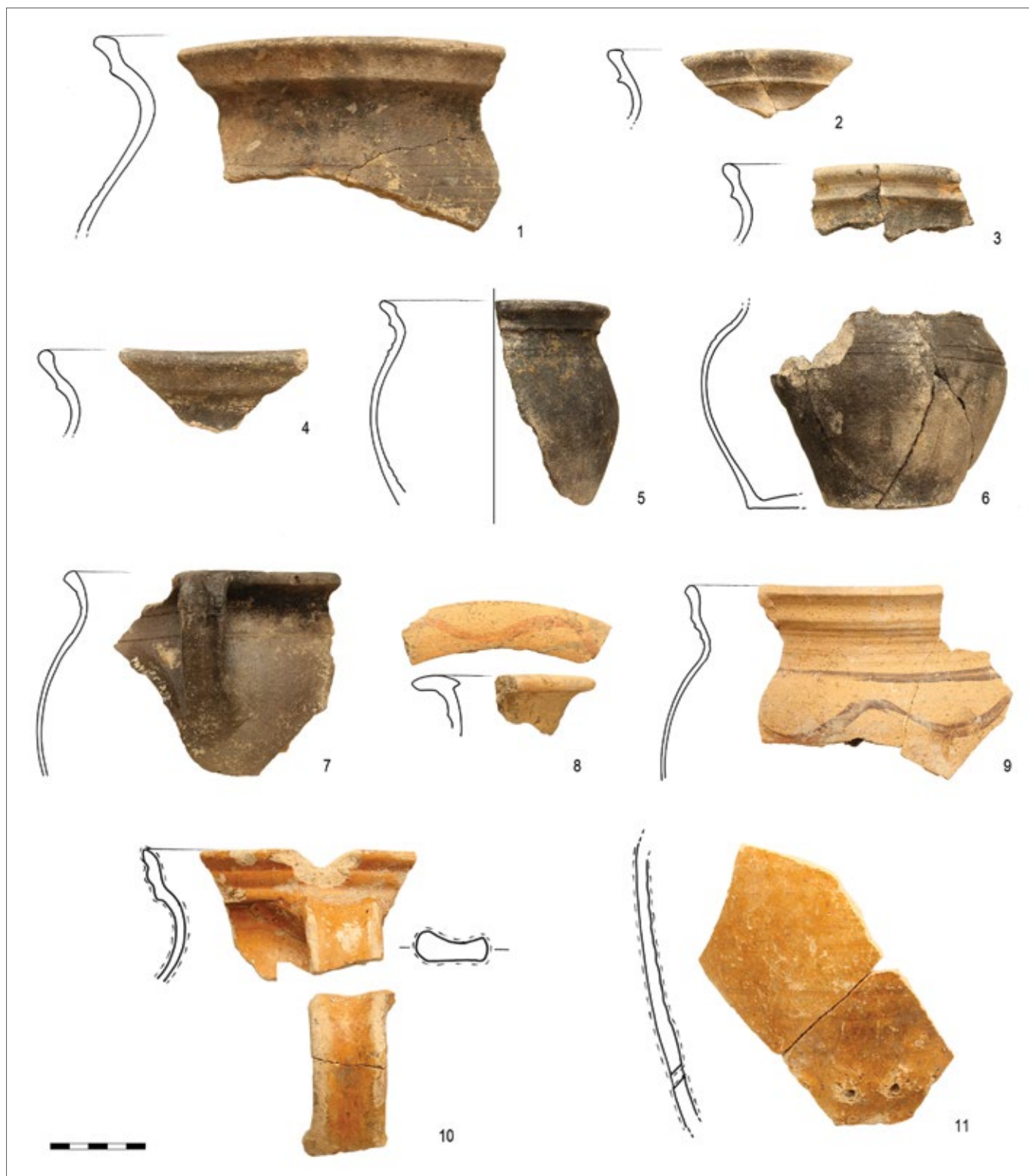
Z vrstvy 19134 pochází nález stříbrného parvu Jana Lucemburského.²⁰ Pod tímto souvrstvím byla na kótě 254,420 m n. m. zachycena podlahová vrstva 19232, do níž byla vsazena keramická nádoba (obr. 4A, C, D). S ohledem na stavební projekt nebyly spodní kontexty (19227, 19224) vybrány v plném rozsahu a společně s případnými staršími situacemi zůstaly zakonzervovány pod nově vybudovanou podlahou kolektoru. Na zeď 19908 pak navazovala zeď 19906 stejné konstrukce i orientace. Bohužel vztah zdí 19906 a 19908 nebyl v době výzkumu přístupný. Stejně tak nelze jednoznačně rozhodnout, zda zeď 19906 vymezuje druhou místnost interiéru nebo je zdí ohradní.

V jihovýchodním koutě nádvoří v sektorech X-H a X-J sondy X bylo odkryto další nespojitě nároží opukových zdí (22911, 22912) překryté 0,4–0,8 m mocným, nepříliš nálezově bohatým souvrstvím (22311; obr. 6). Nepočetné fragmenty keramických nádob z tohoto souvrství je možné datovat do období vrcholného středověku 13. až počátku 15. století. Zeď 22911 byla postavena z velkých lomových opukových kamenů pojených jílem. V západní části zdi byl dokumentován negativ po dřevěném sloupu (22521). Kolmo na zeď 22911 byla v úrovni vrstvy 22311 objevena opuková zeď 22912. Nepochybně jsou obě zdi součástí jedné stavební konstrukce. Při následném rozebírání obou zdí byly z jejich jílového pojiva získány nepočetné keramické fragmenty vrcholného středověkého stáří. V bezprostřední blízkosti zdí 22911 a 22912 byla v sektoru XV-G dokumentována další opuková na jíl pojená konstrukce (25920) přibližně tvaru písmene L. Orientace nároží 25920 odpovídá zdi 22911 ze sektoru X-H, pravděpodobně tedy

20 Určení všech mincí ze záchranného archeologického výzkumu provedl Jiří Militký. Všechny mince byly konzervovány (BRÁNIKOVÁ 2004; BRÁNIKOVÁ 2009).

jde o pozůstatky jedné stavby. Dochovaná úroveň středověkého terénu byla dokumentována v intervalu 257,780–257,135 m n. m. Při rozebírání zdi byly získány keramické fragmenty převážně vrcholně středověkého stáří, ale i jeden zlomek raně středověké keramiky. V severním řezu byl zachycen fragment odtokového kanálku tvořený do opukových kamenů vsazeným cihlovým prejzem (25921).

Obr. 7. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sektory X-E, X-F. Výběr nálezů z objektu 22515 (cf. obr. 26): 1–7 – části hrnců, hnědošedá, neglazovaná keramická hmota; 8 – hluboká mísa, světle pálená hlína, červeně malovaná vlnice na okraji; 9 – hrnec/džbán, světle pálená hlína, červeně malovaná vlnice na výduti; 10, 11 – džbán, světle pálená hlína s oboustrannou transparentní glazurou (1 – přír. č. PHY185/905; 2, 8, 10, 11 – přír. č. PHY185/916; 3, 5, 6 – přír. č. PHY185/928; 4 – přír. č. PHY185/930; 7 – přír. č. PHY185/732; 9 – přír. č. PHY185/751; kresby a foto V. Pincová, 2024).

Nálezově nejpočetnější soubor vrcholně středověké keramiky obsahoval objekt 22515 dokumentovaný v sektorech X-E a X-F (viz dále obr. 26). Objekt byl vyplněn písčitojilovitými vrstvami (22252, 22332, 22253), avšak nesplňuje kritéria typického odpadního objektu, protože chybí větší podíl organické složky výplně. Ze střepového materiálu bylo možné částečně rekonstruovat dva hrnce, okraj červeně malované hluboké mísy a několik nespojitých fragmentů okrově glazovaného džbánu se dvěma otvory těsně nade dnem (obr. 7). Objekt 22515 byl porušen mladším, raně novověkým zásahem 22519.

Do období vrcholného středověku (14. až 1. polovina 15. století) byla datována torzální nálezová situace v jihovýchodním rohu sektoru XV-A. Jedná se o sérii kulových jamek (průměr do 0,1 m, hloubka 0,15 m), nepřilíš hluboký žlábek (24511) s výplní černé prachovojilovité hlíny a na něj kolmý, nehluboký liniový výkop (24514), z nějž pocházejí zlomky vrcholně středověké keramiky. Z těchto objektů získané keramické zlomky je možné datovat do 13. až 1. poloviny 15. století. Kulové jamky lze interpretovat jako pozůstatky po dřevěných kulech z oplocení nebo ohrazení, které se zahlubovaly z úrovně (vrstva 24121) cca 260,205 m n. m.

Nálezové situace datované do vrcholného středověku se dochovaly pouze v torzálním rozsahu, neboť byly do značné míry odstraněny v souvislosti s následnou obytnou zástavbou, nejdříve ve 2. polovině 14. století a nejpozději po husitských válkách. Na několika místech, jak v interiéru, tak na nádvoří paláce, byly zachyceny pozůstatky jílem spojovaného opukového zdiva, které lze díky nálezům keramiky datovat do období vrcholného středověku (13.–počátek 15. století).

Na pomezí (pozdního) středověku a raného novověku (2. polovina 14. století–1541)²¹

Celkem na čtyřech místech byly odkryty pozůstatky pozdně středověké, respektive raně novověké, zástavby. Jde o stavební konstrukce domů, které na parcele dnešního paláce stály bezprostředně před jeho výstavbou a byly zničeny rozsáhlým požárem Malé Strany a Hradčan 2. června 1541. Jejich fungování je tak možné datovat do 1. poloviny 16. století. Jedná se tedy o domy, o nichž pojednávají dochované písemné prameny.

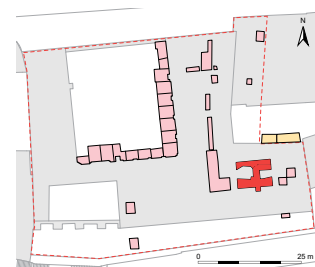
Plošně nejrozsáhlejší nálezová situace byla dokumentována ve východní části jižního palácového křídla (sonda IX; obr. 8A, 8B–E, 10). Bezprostředně pod stávající podlahou byly zachyceny vzájemně provázené opukové zdi (19902, 19903 ≈ 19909, 19904, 19910), které vykazovaly výrazné požárové stopy – opukové kameny byly vlivem vysokého žáru zbarveny do červená. V západní zdi (19903) bylo objeveno dveřní ostění se zbytkem ohořelé dřevěné zárubně (19249; obr. 8D). Prostor vymezený zdmi, nepochybně interiér, byl zasypán mohutnou stavební destrukcí, která nesla výrazné požárové stopy (19115) a obsahovala vysoký podíl středních až velkých kamenů, mazanice²² a cihel. Některé fragmenty mazanice nesly stopy bílého nátěru, případně příměsí vápna(?) nebo, vzácně, povrchovou úpravu prstováním, sloužící pro lepší uchycení omítky (obr. 9). Prokazatelné otisky roubení identifikovány nebyly. Zachycené otisky hraněných dřevěných prvků odpovídají hrázděné konstrukci. Na fragmentech mazanice nebyly zachyceny stopy po kolících, stopy proutěného či povříslového výpletu konstrukce, naopak byly přítomny zejména otisky tesaných prvků,²³ což může souviset se specifickým postupem ukládání mazanice výplně nabíjením do bednění, případně omazem prkenné stěny, nebo přichycením mazanice do rámu na jenom řídce kladené latě či pruty. Absence některých jevů může být ovlivněna i stavem dochování celé situace. Množství mazanice se dochovalo i ve vrstvě (113104) v navazující sondě XIII, včetně fragmentů se žářem spečeným sklovitým povrchem. V další fázi archeologického výzkumu byly v sondě IX-E odkryty koruny zdí 19909 a 19910, které s největší pravděpodobností vymezují druhou místnost. Vně nároží bylo identifikováno základové zdivo 19912.

Zásypový materiál (19115; obr. 10) obsahoval poměrně velké množství nálezů hmotné kultury. Keramické nádoby i kachle byly výrazně sekundárně poškozeny a deformovány požárem. Přítomnost početného souboru kachlů indikuje požárem destruované kamnové těleso *in situ*, a tudíž i obytnou funkci prostoru vymezeného opukovými zdmi. Mezi kachlovými motivy jsou zastoupeny symboly evangelistů Lukáše (4×; obr. 11) a Jana (6× obr. 12), scéna sv. Jiří bojujícího s drakem (4×; obr. 13), motiv Ukřižování (2×; obr. 14), český lev (3×; obr. 15, 16) ve dvou variantách nebo lovecká scéna (2×; obr. 17). Všechny kachle se symboly evangelistů Lukáše a Jana,

21 Vzhledem k absenci jednoznačných dokladů o době výstavby domů se počátek tohoto intervalu částečně překrývá s předchozím.

22 Celkem byly získány vyšší desítky kusů od drobných fragmentů až po rozměrné bloky a kry.

23 Dle běžně rozšířené typologie vypracované Pavlem Vařekou (VAŘEKA 1992) se jedná o typ B.

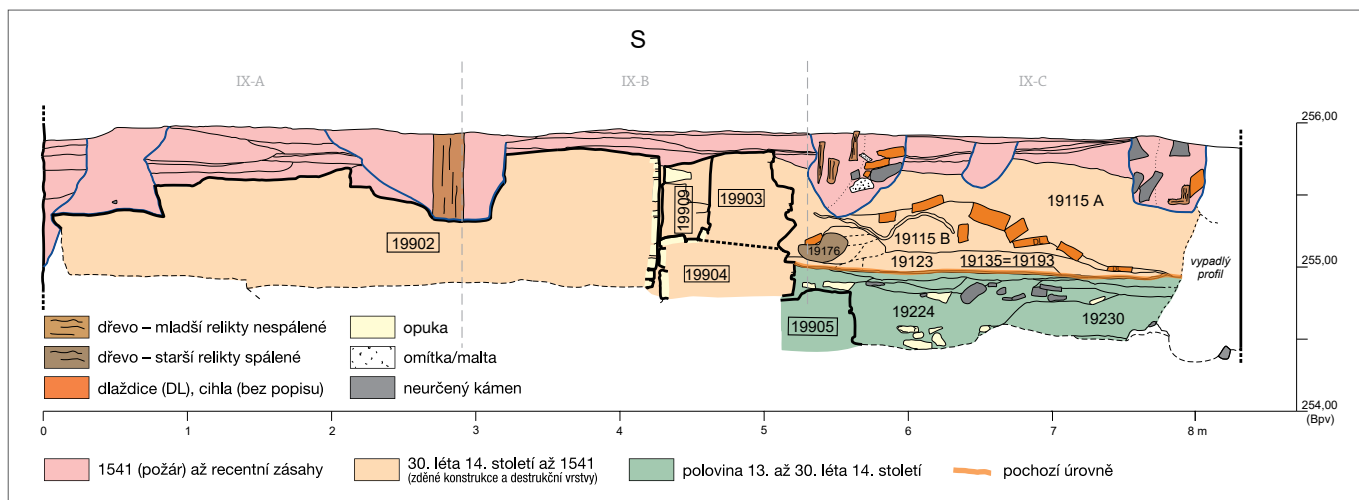
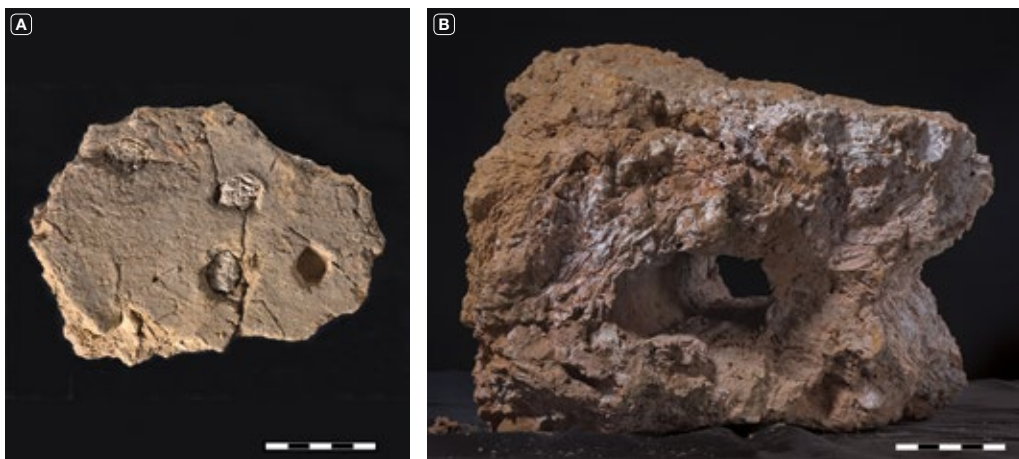

Obr. 8. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sektory IX-A až E a sonda XIII. **A** – půdorysná situace opukových zdí 113902 ze sondy XIII, 19902–19904, 19909–19912 ze sondy IX a pozůstatků dřevěných konstrukcí 19182–19185, 19176, 19241; **B** – sektory IX-A+B, zeď 19902; **C** – sektor IX-B, opuková zeď 19903, rozšířený základ 19904; **D** – sektor IX-D, dveřní ostění a torzo ohořelé dřevěné zárubně (spálené dřevo 19249); **E** – sektor IX-B, ohořelé dřevěné konstrukce (19182–19187), mazanice (19136, 19179–19181). Sestavil F. Adámek, upraveno M. Housková, 2024; foto G. Blažková, 2003.

Obr. 9. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX.

A – povrchová úprava mazanice;
B – mazanice s příměsí vápna, negativ dřevěného konstrukčního prvku (foto J. Gloc, 2024).

Obr. 10. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX. Severní řez (sestavili F. Adámek, G. Blažková; upravila M. Housková, 2024).

s českým lvem, stejně jako scéna sv. Jiří zabíjejícího draka byly výrazně deformovány požárem. Naopak na kachlích s motivem Ukřižování, českým lvem na štítě a loveckou scénou ve dvou variantách se zachoval jemný bílý přetah. Ve všech případech se jedná o běžně užívané motivy pozdně středověkých až raně novověkých kachlů v minulosti nalezených archeologickými výzkumy v Praze. Výjimku představuje konkrétní ztvárnění lovecké scény, ale i v jejím případě se tematicky jedná o běžný motiv počátku raného novověku (KRUKOWSKA 2023). Shodně do 15. století jsou datovány kachle zobrazující symboly obou evangelistů. Kachel s českým lvem na štítě je datován do 2. poloviny 15. století; sv. Jiří zabíjející draka na přelom 15. a 16. století. Nejmladším exemplářem je kachel s vyobrazením českého lva, který má analogii v produkci dílny Adama Špačka z Nového Města pražského datovanou do období 1531–1572 (ŽEGKLITZ 2019, 37–55). I torzo tohoto kachle je výrazně deformováno požárem (obr. 16). Základní řádkové kachle doplňují dvě varianty římsových kachlů s cimbuřími, nápisem a motivem vinné révy. Minimálně 16 kusů náleží variantě s minuskulním nápisem „fyula zyd“ a trojicí erbů na cimbuřích (obr. 18) datované do 1. třetiny 16. století (BRYCH 2004, kat. č. 300). Druhá varianta je zastoupena čtyřmi římsovými kachli, na nichž se uplatňuje stejný motiv, včetně jeho provedení a rozložení. Rozdíl je v erbech použitých na cimbuřích, detailu provedení stuhy, a především v textu nápisu, který je ztvárněn tak schematicky, že jej není možné přečíst (obr. 19). Za zmínku stojí i skutečnost, že všechny římsové kachle první varianty nesou stopy deformace vysokým žárem, zatímco čtyři kachle druhé varianty si zachovaly jemný bílý přetah. Kromě kachlů s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou obsahoval nálezový soubor cca 70 nádobkových, vysokých, zpravidla neglazovaných kachlů se čtvercovým ústím a minimálně 11 nízkých, miskovitých kachlů s obdélným ústím, s malou prohlubní na dně ohraničenou výraznou lištou (obr. 20).

Následný slovní popis reliéfní čelní vyhřívací stěny komorových kachlů (ČVS) je podle zavedeného úzu sestaven podle základního heraldického pravidla – pravá a levá strana vyobrazení je určena z pozice štítonoše (nosič erbu), to znamená opačně než z pozice pozorovatele.

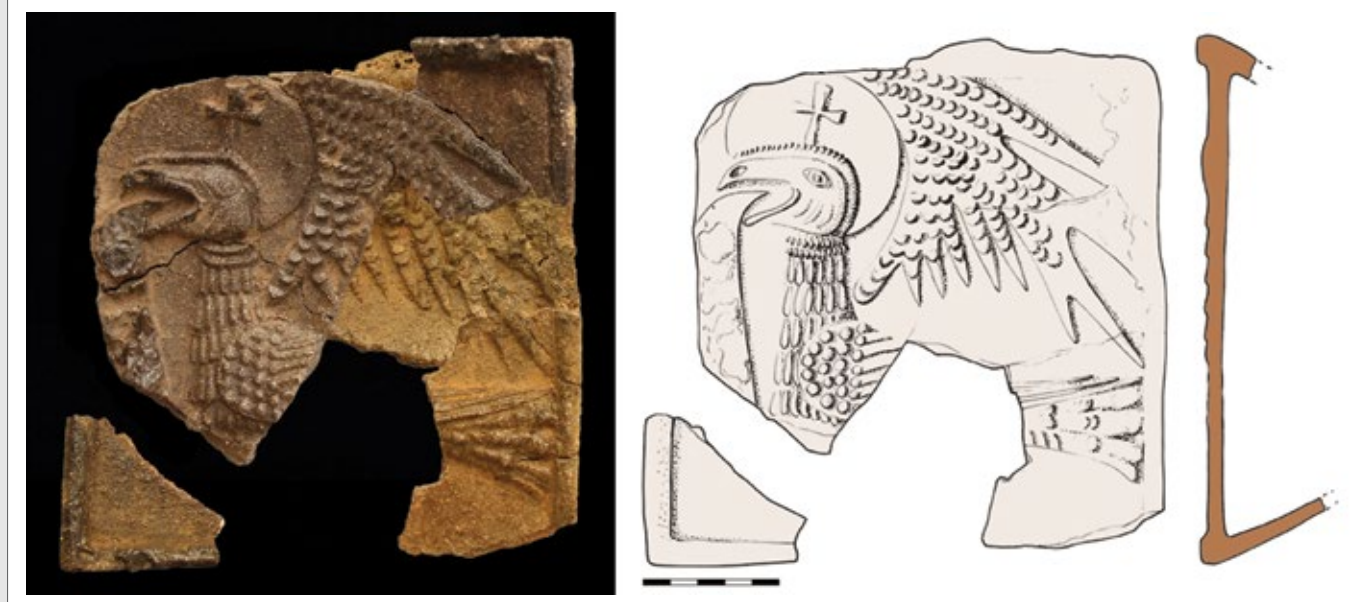
Symbol sv. Lukáše (obr. 11)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	okřídlený býk (doprava) s nápisovou páskou v minuskule s chybným nápisem „s/mathaus“; hranolová okrajová lišta, přibližně čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	š. = 196 mm, v. = 203 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	patrně různé odstíny světle okrové, rezný, lokálně až kovově lesklý povrch způsobený vysokým žárem; deformace původního tvaru vysokým žárem
<i>počet:</i>	min. 4 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 232, 234
<i>analogie:</i>	BRYCH 2004, kat. č. 142

(foto J. Glöc; kresba V. Pincová, 2024)

Symbol sv. Jana Evangelisty (obr. 12)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	orel (doprava) se svatozáří s vepsaným křížkem; v zobáku drží nápisovou pásku v minuskule s chybným nápisem „s/marcus“; hranolová okrajová lišta, čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	dl. strany = 194 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	patrně různé odstíny světle okrové, rezný, lokálně až kovově lesklý povrch způsobený vysokým žárem; deformace původního tvaru vysokým žárem
<i>počet:</i>	min. 6 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 234
<i>analogie:</i>	BRYCH 2004, kat. č. 145

(foto J. Glöc; kresba V. Pincová, 2024)

(foto J. Gloc; kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	světec v plátové zbroji se znamením kříže nad hlavou a na štítu probodává kopím ležícího draka, vpravo na skále se modlí princezna s korunkou a růžencem v sepnutých rukou; hranolová okrajová lišta, čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	kresebná a fotografická rekonstrukce
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	patrně různé odstíny světle okrové, režný, lokálně až kovově lesklý povrch způsobený vysokým žářem; deformace původního tvaru vysokým žářem
<i>počet:</i>	min. 4 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 234
<i>analogie:</i>	BRYCH 2004, kat. č. 161; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, kat. č. 250

Ukřižování (obr. 14)

(foto J. Gloc; kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	Kristus na kříži uprostřed, heraldicky vpravo postava P. Marie, vlevo sv. Jan Evangelista držící hrací kostku, nad křížem symboly slunce a měsíce a nápisová páska na vrcholu kříže; hranolová okrajová lišta, přibližně čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	š. = 192 mm, v. = 202 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu:</i>	různé odstíny světle cihlové až okrové, režný s bílým přetahem
<i>počet:</i>	min. 2 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 548
<i>analogie:</i>	BRYCH 2004, kat. č. 122; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, kat. č. 172

Český lev na štítě (obr. 15)

(foto J. Glöc; kresba V. Plncová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	český lev na štítě, dolní rohy vyplněny šípatkami; hranolová okrajová lišta, čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	dl. strany = 194 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	různé odstíny světle cihlové až okrové, rezný s bílým přetahem
<i>počet:</i>	min. 2 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 275, 356, 548
<i>analogie:</i>	BRYCH 2004, kat. č. 6

Český lev bez štítu (obr. 16)

(foto J. Glöc, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou (poškozeno požárem)
<i>popis:</i>	český lev bez štítu; hranolová okrajová lišta, čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	š. = 100 mm, v. = 135 mm
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	patrně různé odstíny světle okrové, rezný, lokálně až kovově lesklý povrch způsobený vysokým žárem; deformace původního tvaru vysokým žárem
<i>počet:</i>	min. 1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 239
<i>analogie:</i>	ŽEGKLITZ 2019, 369 – dílna Adama Špačka na Novém Městě; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, kat. č. 872

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou (použity dvě různé formy)
<i>popis:</i>	jelen s mohutným paroží na hlavě, vlající pentlí kolem krku, na níž visí zvonec, je štván psem s otevřenou tlamou a vyplazeným jazykem; u levého okraje (ovocný ?) strom; hranolová okrajová lišta, přibližně čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	š. = 197 mm, v. = 205 mm (kresebná rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	různé odstíny světle cihlové až okrové, rezný s bílým přetahem
<i>počet:</i>	min. 2 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 548
<i>analogie:</i>	—

Římsový kachel s nápisem *fyula zyd* (obr. 18)

<i>typ kachle:</i>	římsový, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	přibližně čtvercový tvar nahoře zakončený cimbuřím; úponky vinné révy se dvěma hrozny ve výžlabku pod prutovým vývalkem obtočeným dvojitou stuhou, nad vývalkem minuskulní nápis „fyula zyd“; cimbuří o třech zubech s erbovními španělskými štítky (? – hvězdička – ?); kuželová komora
<i>rozměry:</i>	š. = 175 mm, v. = 190 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	patrně různé odstíny světle okrové, rezný, lokálně až kovově lesklý povrch způsobený vysokým žárem; deformace původního tvaru vysokým žárem
<i>počet:</i>	min. 16 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 410
<i>analogie:</i>	BRYCH 2004, kat. č. 300

Římsový kachel s pseudonápisem (obr. 19)

(foto J. Glöckl; kresba V. Pincová, 2024)

typ kachle:	římsový, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
popis:	přibližně čtvercový tvar nahoře zakončený cimbuřím; úponky vinné révy se dvěma hrozný ve výžlabku pod prutovým vývalkem obtočeným dvojí stuhou, mezi obtáčkami stuhy jsou diagonálně poskládané plastické kuličky; nad vývalkem pseudonápis (případně nerozluštěný minuskulní nápis); cimbuří o třech zubech s erbovními španělskými štítky (U – obdélník – ?); kuželová komora
rozměry:	š. = 182 mm, v. = 182 mm
barva a typ střepu, povrchová úprava:	různé odstíny světle cihlové až okrové, režný s bílým přetahem
počet:	min. 4 ks
místo nálezů:	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 548
analogie:	—

Nádobkové kachle (obr. 20)

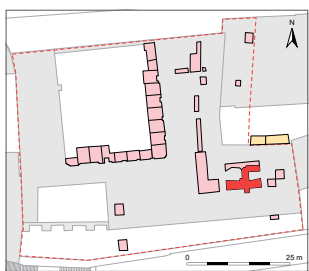
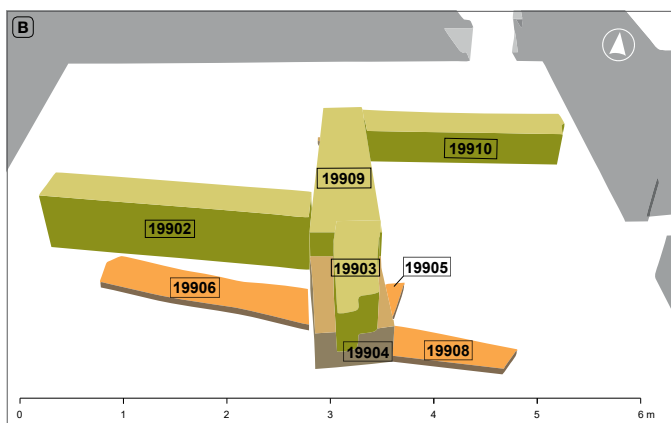
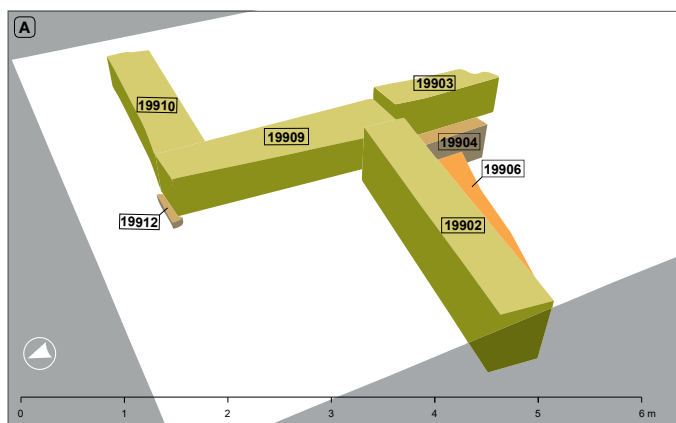
(foto V. Pincová, 2024)

typ kachle:	miskovitý, vysoký
popis:	čtvercové ústí a kruhové dno; okraj ústí – jednostranně zaoblený; na vnější straně v horní čtvrtině až třetině záchytná šroubovice
rozměry:	—
barva a typ střepu, povrchová úprava:	různé odstíny béžové až světle cihlově červené až okrové, některé místy poškozené vysokým žárem; zbytky hliněného omazu
počet:	min. 70 ks
místo nálezů:	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX; přír. č. 275
analogie:	ŽEGKLITZ 2019, 736–738

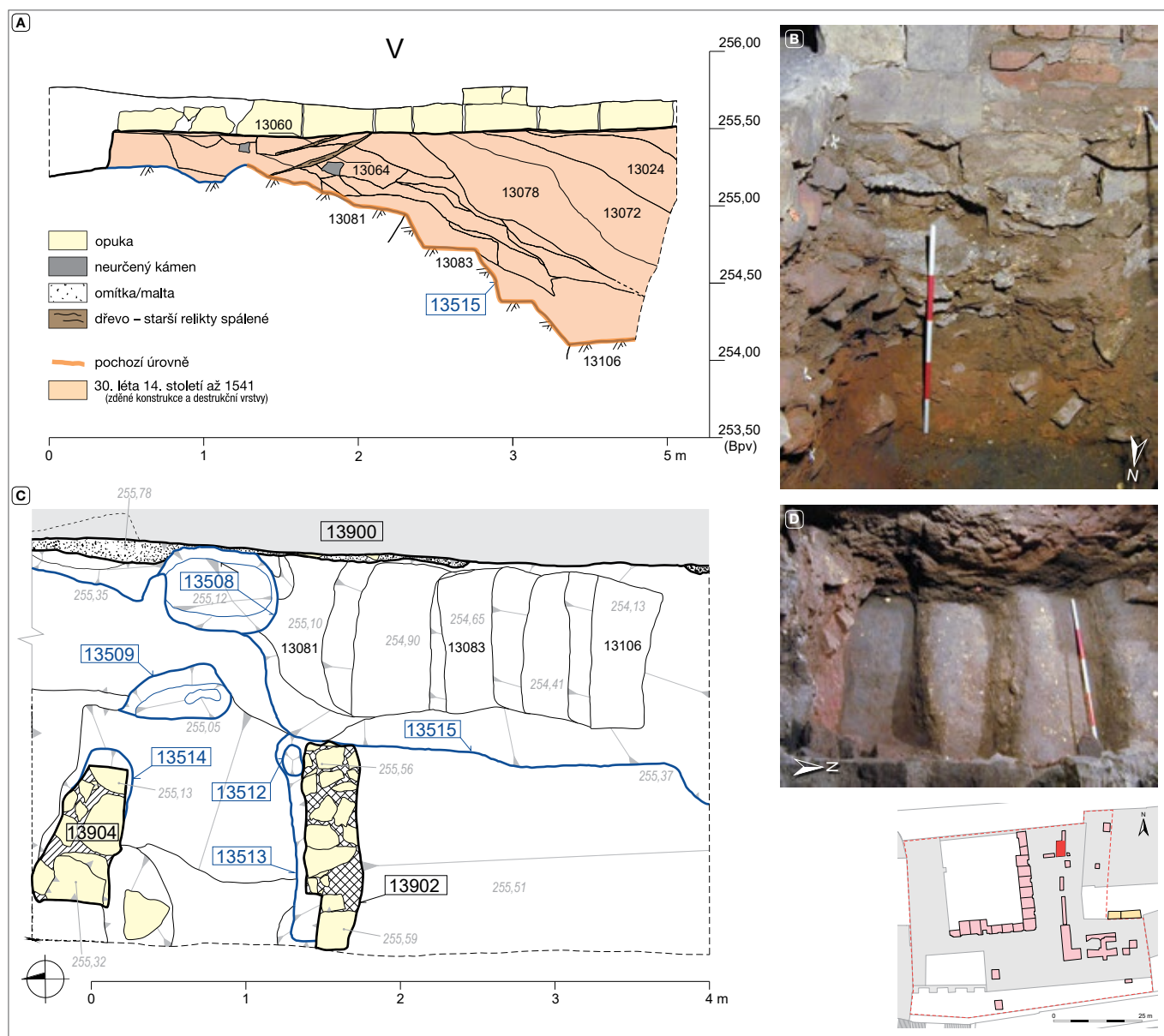
Detailní vyhodnocení minimálního počtu základních, řádkových kachlů s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou (min. 21 ks), římsových kachlů (min. 20 ks) a minimálně 81 nádobkových ve vysoké (70 ks; obr. 20) i nízké miskovité variantě (11 ks) vede k hypotéze, že s velkou pravděpodobností tyto kachle pocházejí z jedné kachlové kamen, která byla zničena při zřícení části domu v důsledku požáru. Absence požárových stop na části souboru lze interpretovat tak, že část kamen byla mimo ohnisko požáru. Pro stavbu kamen byly použity kachle datované do 2. poloviny 15.–1. třetiny 16. století, které na základě analogií odpovídají běžnému dobovému pražskému prostředí.

Spodní hranici stavební destrukce tvořila výrazně udusaná, propálená tmavě hnědá vrstva prachového jílu (19135≈19193) s vysokým podílem uhlíků, která je interpretována jako podlahová vrstva (obr. 10). Na ní bylo dokumentováno torzo spáleného dřeva (19137). Úroveň podlahové vrstvy mírně kolísala kolem 255,0 m n. m., v sektoru IX-C se pak mírně svažovala k východu. Dokumentovaná zuhelnatělá dřeva (19182–19187, 19137≈19188; obr. 8E) v předpokládané místnosti ohraničené zdmi 19904 a 19903 mohla být pozůstatky vnitřního vybavení či konstrukčními prvky domu, což platí rovněž pro spálená dřeva (19241 a 19176) v prostorách východně zdi 19903 a 19909. Exteriér domu byl prozkoumán pouze okrajově, a to severně od torza domu na hranici sondy XIII a IX-E, kde bylo ve výšce 255,160 m n. m. zdokumentováno rozhraní základového (19904 a 19912) a nadzemního (19902, 19903, 19909 19910) zdiva (obr. 21A; cf. obr. 8A). S domem lze patrně spojit též odvodňovací kanálek 19911 a 113902 (navazující sonda XIII; obr. 8), sestávající z opukových kamenů a prejzových žlábků překrytých plochými opukovými kameny. Tato obytná stavba, posléze požárem zdevastovaná, je v superpozici se starším domem (nárožní zdi 19905 a 19908, obr. 4) popsáným v předchozí kapitole (obr. 21B).

Obr. 21. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda IX. 3D model zděných konstrukcí zástavby vrcholně středověké (před rokem cca 1370 – oranžové) a následné zástavby před požárem roku 1541 (základové zdivo hnědé, nadzemní zdivo zelené). **A** – pohled od severozápadu; **B** – pohled od jihu (podklady od firmy GEO-CZ z roku 2003 upravil F. Adámek, 2024).

Další část vrcholně středověké, případně raně novověké zástavby byla objevena ve sklepě v severní části východního křídla paláce (sonda III; obr. 22). Do rostlého terénu (13081, 13083, 13106) byly vyhloubeny čtyři schodištvé stupně (13515), které byly překryty planýrkovými kontexty. Nejmnocnější část zásypu dosahující mocnosti až 0,8 m tvořila propálená jílovito-písčítá hlína obsahující četné kameny se stopami požáru (13024, 13072, 13078; obr. 22B). V prostoru nad schody bylo zachyceno několik spálených dřev (13060 a 13064), která pocházejí z neidentifikovatelných stavebních konstrukcí. Vrstvy mezi těmito spálenými dřevy vykazovaly výrazné požárové stopy a často obsahovaly vysoký podíl uhlíků. Na úrovni rostlého terénu v orientaci přibližně sever–jih bylo zachyceno torzo spáleného vrtaného dřevěného potrubí. Západně od schodiště bylo mezi zdmi 13902 a 13904 dokumentováno náleзовě bohaté souvrství smetištního charakteru, uložené na vrstvě prachového jílu na úrovni 255,10 m n. m. Obsahovalo rekonstruovatelné keramické hrnce s uchem a džbány s vnitřní glazurou, pánve na třech nožkách, pokličky, mělkou vnitřně glazovanou mísu s rytou výzdobou (obr. 23), mince, předměty z barevných kovů a četné vaječné skořápky. Keramická část náleзовého souboru představuje chronologicky jednotný celek, který odpovídá průměrnému městskému prostředí 16. století. Nálezový soubor obsahoval několik fragmentů loštických pohárů (obr. 23: 11). K domu patřily na hlínu a jíl zděné opukové zdi 13902 a 13904 (obr. 22). Východní hrana zdi (13902), která končila na hraně vstupní schodištvé šíje, nesla stopy požáru. U severovýchodního nároží zdi 13902 byla dokumentována sloupová jáma (13512).

Třetí prostor, kde byly nalezeny zděné pozůstatky vrcholně středověké/raně novověké zástavby, se nacházel v interiéru ve střední části jižního křídla (sonda VIII). Jedná se o fragment opukového nároží, torzo zdi a východo–západním směrem orientovanou jinou opukovou zeď. Vzhledem k torzovitosti dochované situace není možné vzájemný vztah zdí interpretovat. Kamenné jedné ze zdí (18903) byly na jižní straně zbarveny do červena, a to až do hloubky 3 cm síly zdi. Souvrství jižně od této zdi obsahovalo keramické uhlíky, fragmenty mazanice a nálezy deformované požárem (obr. 24).

Čtvrtá pozdně středověká/raně novověká zděná stavební konstrukce byla objevena na nádvoří paláce u východního křídla, přibližně v polovině jeho délky (sektory X-D a X-E). Konkrétně se jedná o pozůstatek opukové zdi s náznakem zachovaného nároží (22901 a 22902). Obě byly postaveny z lomových, hrubě otesaných opukových kamenů pojených jílem. Horní dvě řádky opukových kamenů byly v důsledku požáru zbarveny do červena. Tuto skutečnost lze interpretovat tak, že řádky se stopami požáru náležely k nadzemnímu zdivu o výšce max. 0,36 m a zbývajících 1,4 m výšky zdi 22902 bylo zdivo základové. S ohledem na stavební projekt musely být obě zdi rozebrány. Při rozebírání zdi 22902 byly nalezeny čtyři keramické střepy z období pozdního středověku (15. století). Dále ve zdi 22902 byla nalezena mince – stříbrný drobný peníz Vladislava II. Jagellonského (1471–1516). Jihozápadně od této zdi byla objevena (pravděpodobně) ražená

Obr. 22. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda III.

A – východní řez; **B** – jižní řez, propálená vrstva 13125; **C** – půdorysná situace schodiště vytesaného do podlaží a opukových zdí 13902 a 13904; **D** – foto schodiště od východu (sestavil F. Adámek, upravila M. Housková, 2024; foto G. Blažková, 2003).

Obr. 23. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda III. Nálezy keramiky z vrstev smetištního charakteru: **1, 3** – hrnec (přír. č. 585, 592); **2, 5** – džbán (přír. č. 88, 558); **4, 6, 7** – hrnek (přír. č. 490, 593); **8** – mēlká mīsa s rytou výzdobou do glazury (přír. č. 606, 610); **9, 10** – poklička (přír. č. 188, 595); **11** – fragment loštického poháru (přír. č. 197). Foto J. Gloc, 2024; kresby, foto V. Pincová, 2024.

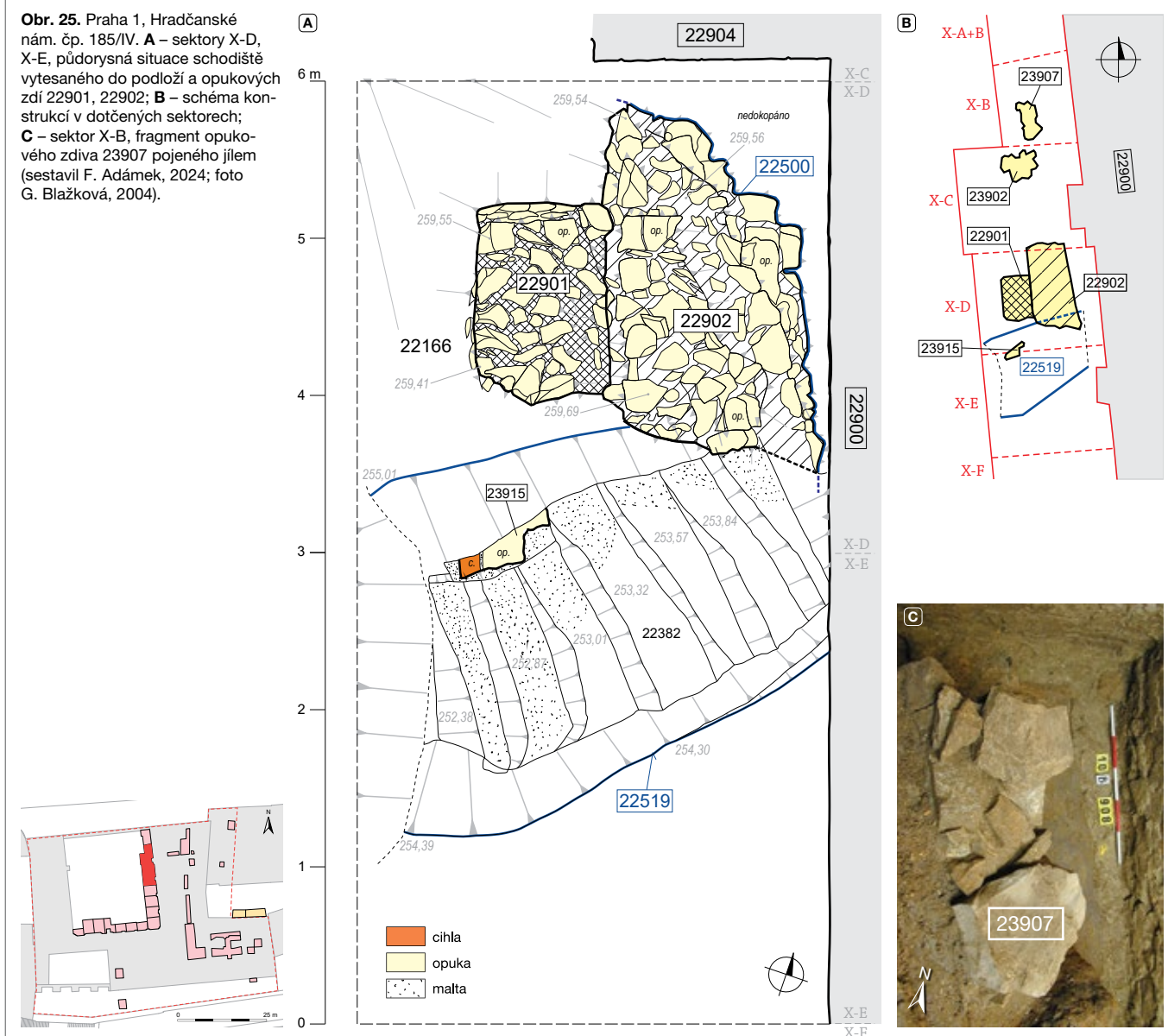

Obr. 24. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda VIII. Výběr nálezů z vrstvy 18155 (přír. č. 378) ze souvrství jižně od propáleného jižního líce zdi 18903 (foto V. Pincová, 2024).

vstupní sklepní schodišťová šíje (22519; obr. 25). Tvořilo ji osm dochovaných schodů vytesaných do podloží (22382), které mělo charakter navětralé břidlice. Úroveň podloží byla uměle snížena lidskou aktivitou při budování sklepa. Vzhledem k rozsahu terénních prací nebyla zkoumána předpokládaná sklepní prostora. Nejvýše dochovaný stupeň ležel v úrovni 254,3 m n. m. bezprostředně u základové zdi východního křídla paláce. Nejhlouběji dokumentované místo bylo na západním řezu v hloubce 252,5 m n. m., tj. 7,4 m pod stávající úrovní nádvoří. Při preparaci jednotlivých stupňů bylo zjištěno, že všechny byly nejprve překryty vrstvou malty, do které byla původně vsazena dřevěná prkna – stupnice, z nichž se však zachovaly pouze nepatrné zbytky. Dva nejspodnější schody se ze severní strany opíraly o opukovou opěrnou zídku (22915). Ve spodní části zasypu byla objevena část zřícené klenby ze smíšeného zdiva (22914; 22381), původně překlenující vstupní šíji. Zával šíje sklepa tvořil nesoudržný zasypaný s četnými dutinami (22377, 22380, 22381; obr. 26). Jižní stěna vstupu do sklepa byla tvořena podložím, o něž se klenba přímo opírala. Zásypové vrstvy, kterých byly rozpoznány řádově desítky, se prosedaly směrem do středu zahlobubeného objektu. Tyto náleзовě bohaté vrstvy však nesouvisejí s fungováním sklepa, ale vznikly až po zániku jeho funkce při výstavbě paláce (viz kapitola níže). V jižní části sousedního sektoru X-B, v hloubce 257,15 m n. m., na úrovni kontextu 23165, bylo zachyceno torzo opukové zdi (23907) vyzdžené z lomových kamenů pojených hnědošedým prachovým jílem (obr. 26B, C). Z této stavební konstrukce se dochovaly pouze dva řádky o celkovém rozměru 0,9 × 0,4 metru.

Na základě keramického materiálu lze fungování všech požárem zasažených torz domů a obou schodových šíjí datovat minimálně na přelom 15. a 16. století. Jejich zánik je možné spojit s rozsáhlým požárem Malé Strany a Hradčan dne 2. června 1541.

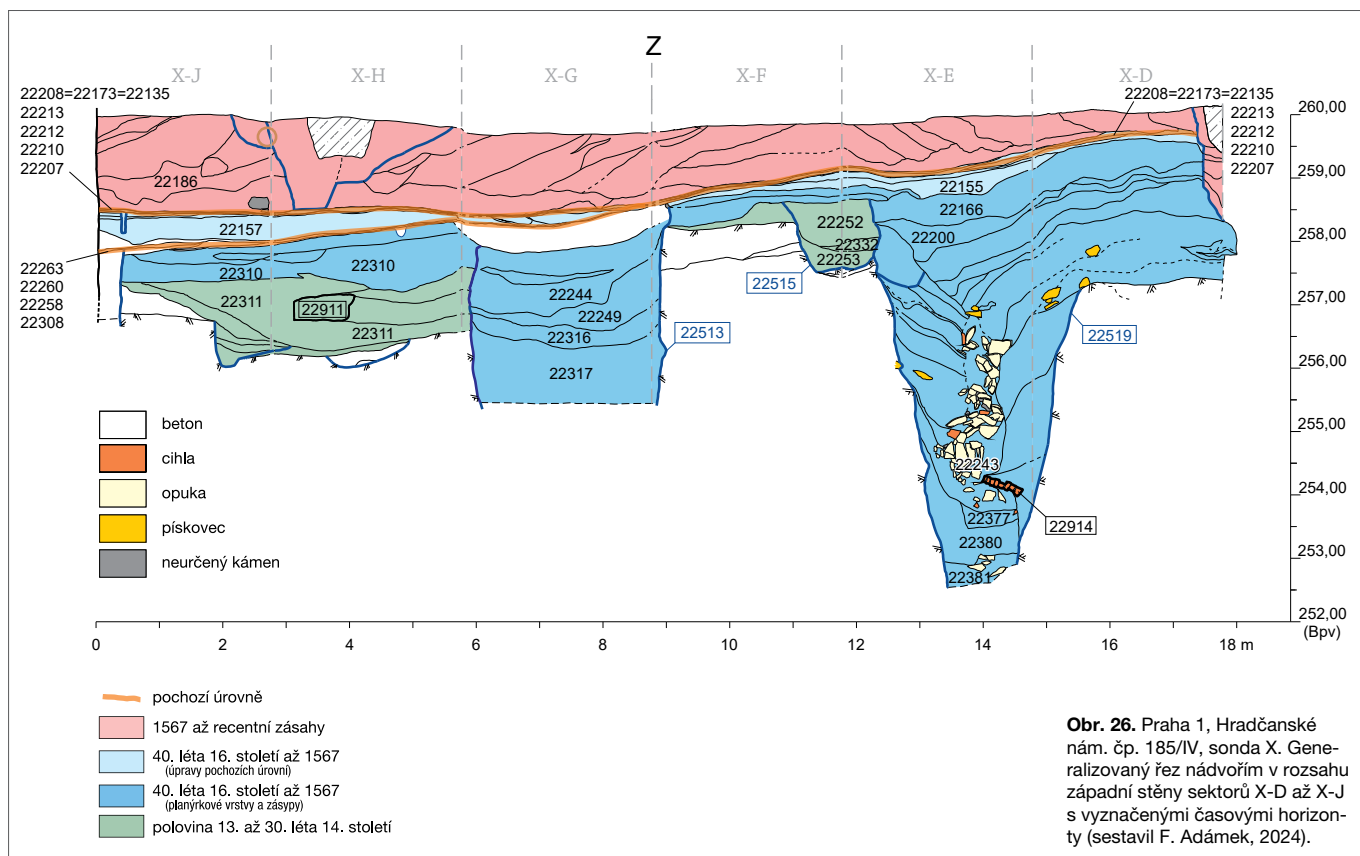
Obr. 25. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV. **A** – sektory X-D, X-E, půdorysná situace schodiště vytesaného do podloží a opukových zdí 22901, 22902; **B** – schéma konstrukcí v dotčených sektorech; **C** – sektor X-B, fragment opukového zdiva 23907 pojeného jilem (sestavil F. Adámek, 2024; foto G. Blažková, 2004).

Výstavba paláce (40. léta 16. století–1567)

K výstavbě paláce přinesla nejvíce informací sonda X, která byla umístěna na nádvoří podél celého východního křídla v šířce 3 metry. V sondě byly zachyceny rozsáhlé terénní úpravy, které s velkou pravděpodobností souvisely s jeho výstavbou a patrně ji bezprostředně předcházely. Konkrétně se jedná o úpravy spojené s přípravou staveniště a výkopy pro základy stavby, která započala pravděpodobně v polovině 40. let 16. století pod vedením italského architekta Agostina Galliho a byla dokončena zřejmě v roce 1567. Jak dokládají nejen ikonografické prameny (obr. 2A), ale i archeologická zjištění, nejprve bylo postaveno jižní křídlo a následně severní část východního křídla.

V severní polovině sondy X vzniklo v rámci úprav mohutné zásypové souvrství (obr. 26). Jeho svrchní část tvořily vrstvy tmavě hnědé písčité hlíny s kameny, cihlami a uhlíky (22155, 22166), které byly nálezově velmi bohaté. Stolní a kuchyňská keramika byla zastoupena běžnou produkcí v podobě vnitřně glazovaných hrnců, hrnků, džbánů a džbánek, hlubokých mís a pánví na třech nožkách. Kachlová produkce čítá hojné nálezy režných kachlů s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou s pozdně středověkými, ale i raně novověkými motivy. Produkci konce 15. až 1. třetiny 16. století reprezentují režné kachle se starozákonními motivy *Kain zabíjí Abela hráběmi*

(obr. 27) a *Abraham obětuje Izáka* (obr. 28), který má četné, nejen pražské analogie (BRYCH 2004, kat. č. 76; ŽEGKLITZ 2019, 186; FROLÍK/MUSIL 2016, obr. 40:3, 52:12, 58:1). Z několika fragmentů se dále podařilo rekonstruovat motiv *turnajové scény* (obr. 29) a motiv *Jonáš a velryba* (obr. 30), který má mimo jiné analogie z Pražského hradu z České kanceláře desk zemských (BRYCH/STEHLÍKOVÁ/ŽEGKLITZ 1990, 41, 42). Pro období od 30. do 80. let 16. století jsou charakteristické zejména portrétní kachle (BLAŽKOVÁ/ŽEGKLITZ 2016, 171–175). Konkrétně se jedná o část kachle s motivem neznámého muže (obr. 31), část kachle s tvář neznámého muže (šáška; obr. 36), dolní část polopostavy ženy v renesančním oděvu (obr. 32) nebo torzo *portrétní patrně Jana Fridricha I. Saského* (obr. 33). Téměř celý se dochoval kachel s motivem neznámého vousatého muže s vlnitými vlasy (obr. 34), který má analogie v nálezech nejen z dílny Adama Špačka na Novém Městě pražském, ale i z výzkumu v areálu dnešního Masarykova nádraží (ŽEGKLITZ 2019, 276). Minimálně dva kachle nesly patrně motiv *Meluzíny* (obr. 35). V tomto případě se jednalo o jednu z variant rozšířeného motivu s početnými nálezy mimo Prahu. Mezi méně časté nálezy se řadí části forem na výrobu kachlů s motivem vázy s rozvilinami (ŽEGKLITZ 2019, 648; obr. 37) a forma pro čtvercový zrcadlový kachel s rostlinnými motivy v rozích (obr. 38).²⁴ Mezi četnými fragmenty nádobkových kachlů byly identifikovány i glazované varianty. Ve vrstvě 22166 bylo nalezeno celkem pět mincí, z nichž byly určeny norimberský početní peníz, malý peníz Ludvíka II. Jagellonského a drobný peníz ražený ve Zhořelci v 15. století, které společně datují vznik tohoto souvrství do 16. století. To tvoří svrchní část rozsáhlé stavební planýrky, jejímž cílem patrně bylo srovnání terénu před výstavbou paláce. Původ zásypového materiálu nelze jednoznačně spojit se stavební parcelou. Za upozornění stojí poměrně široká škála motivů kachlů a především torza dvou kachlových forem.

²⁴ Nejblíže hrncířské dílny, z nichž by případně mohly formy a razítko (viz text níže) pocházet, jsou písemnými prameny doloženy v oblasti Nového Světa, případně v osadě sv. Jana v Oboře (BLAŽKOVÁ/HRDINOVÁ/ŽEGKLITZ v tisku). Nově byly nalezeny části několika kachlových forem na zjišťovacím výzkumu v Loretské ulici čp. 181/IV, Praha 1-Hradčany (BLAŽKOVÁ v tisku).

Kain zabíjí Abela hráběmi (obr. 27)

typ kachle: základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou

popis: částečně dochovaná stojící postava Kaina, který v natažených rukou drží hrábě; částečně dochovaná ležící mužská postava s nápisovou páskou „abel“ nad hlavou; starozákonní motiv; okrajová lišta — hranol — obloun — sestupný pásek, přibližně čtvercový formát

rozměry: š. = 196 mm, v. = 210 mm (rekonstrukce)

barva a typ střepu: světle okrový, rezný

počet: min. 2 ks

místo nálezů: Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 735, 737, 750, 850

analogie: RICHTEROVÁ 1982, tab. 53/2; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, kat. č. 25

(foto a schematická kresba V. Pincová, 2024; skicováno podle HAZLEBAUER 1994, 51)

Abraham obětuje Izáka (obr. 28)

typ kachle: základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou

popis: částečně dochovaná stojící postava Abrahama (uprostřed), klečící Izák (vlevo), skopec zavěšený na stromě (vpravo); starozákonní motiv; okrajová lišta — hranol — obloun — sestupný pásek, přibližně čtvercový formát

rozměry: š. = 154 mm, v. = 162 mm

barva a typ střepu: světle okrový, rezný

počet: 1 ks

místo nálezů: Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 755

analogie: BRYCH 2004, kat. č. 76; ŽEGKLITZ 2019, 186; FROLÍK/MUSIL 2016, obr. 40: 3, 52: 12, 58: 1; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, kat. č. 33

(foto a schematická kresba V. Pincová, 2024; skicováno podle HAZLEBAUER 1994, 53)

Turnajová scéna (obr. 29)

(foto a schematická kresba V. Pincová, 2024; skicováno podle BRYCH 2004, kat. č. 264)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	torzo postavy rytíře s dřevcem (doprava), sedícího na koni (dochovaly se části dolních končetin na výrazné trávě), v přílbě s protaženým hledím („psí nos, čapka“) a mohutnými vlajícími přikryvadly, na štítu znak růže; okrajová lišta — hranolová, přibližně čtvercového formátu
<i>rozměry:</i>	š. = 170 mm, v. = 195 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový, rezný
<i>počet:</i>	min. 1 ks
<i>místo nálezu:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 735, 749, 750, 752, 753
<i>analogie:</i>	ŽEGKLITZ 2019, 429, 430; BRYCH 2004, kat. č. 267, 268; RICHTEROVÁ 1982, tab. 56: 2; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, kat. č. 532

Jonáš a velryba (obr. 30)

(foto a schematická kresba V. Pincová, 2024; skicováno podle ŽEGKLITZ 2019, 202)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	torzo obličeje postavy a torzo velryby – část těla a ocasu; rámováno arkádou z oblouku obtočeného páskou zdobenou perlovcem, v rohových cviklech sedmilísté kvítky; okrajová lišta — hranolová, přibližně čtvercového formátu
<i>rozměry:</i>	š. = 169 mm, v. = 154 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový, rezný
<i>počet:</i>	min. 1 ks
<i>místo nálezu:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 749, 750, 752
<i>analogie:</i>	ŽEGKLITZ 2019, 202; BRYCH/STEHlíKOVÁ/ŽEGKLITZ 1990, 41, 42; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, kat. č. 60

Neznámý muž (obr. 31)

(foto a schematická kresba V. Pincová, 2024;
skicováno podle ŽEGKLITZ 2019, 283)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	část polopostavy neznámého muže v renesančním oděvu s řetězem kolem krku, s plochým, širokým, šikmo posazeným baretem; rámováno arkádou z oblouku obtočeného páskou zdobenou perlovcem, v rohových cviklech kroužky
<i>rozměry:</i>	š. = 149 mm, v. = 114 mm
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový, rezný
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 698, 699
<i>analogie:</i>	BRYCH 2004, kat. č. 476; ŽEGKLITZ 2019, 283

Polopostava neznámé ženy (obr. 32)

(foto a kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	dolní část (pravá ruka a část levé) polopostavy neznámé ženy v renesančním oděvu s bohatě nabíranými rukávy; rámována patrně jednoduchou architekturou sloupů; okrajová lišta — hranol — obloun — sestupný pásek
<i>rozměry:</i>	š. = 165 mm, v. = 106 mm
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový, rezný
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 750, 950
<i>analogie:</i>	ŽEGKLITZ 2019, 289

Portrét Jana Fridricha I. Saského ? (obr. 33)

(foto a kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	obličej neznámého muže, snad Jana Fridricha I. Saského, rámovaný arkádou z oblouku zdobeného listovcem
<i>rozměry:</i>	š. = 94 mm, v. = 109 mm (dochovaný zlomek max. 113 × 107 mm)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový, rezný
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 716
<i>analogie:</i>	ŽEGKLITZ 2019, 289; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, kat. č. 732

Neznámý vousatý muž (obr. 34)

(foto J. Gloc; kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	portrét neznámého vousatého muže s vlnitými vlasy z levého profilu, na hlavě s velkým prostřihávaným kloboukem, v renesančním oděvu; rámovaný jednoduchým obloukem; patrně čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	v. = 175 mm, š. = 188 mm (slepeno)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový, rezný
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 750, 751
<i>analogie:</i>	ŽEGKLITZ 2019, 276

Meluzína ? (obr. 35)

(foto J. Gloc; schematická kresba V. Pincová, 2024; skicováno podle Žekurz 2019, 362)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	z vázy vyrůstající polopostava ženy s dvourohým čepcem, s bohatými rozvilinami a se šiřticemi v rozích; rámováno profilovanou lištou; přibližně čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	š. = 207 mm, v. = 222 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový, rezný
<i>počet:</i>	min. 2 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 737, 752, 950
<i>analogie:</i>	ŽEGKLITZ 2019, 362

Neznámý muž – šašek ? (obr. 36)

(foto a kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	dochovaná obličejová část mužské postavy, která má na hlavě šaškovskou čepici s trásněmi (?), s renesančním límcem (krejzlíkem)
<i>rozměry:</i>	v. = 102 mm, š. = 63 mm
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový střep, reliéfní strana – špinavě okrová, hnědá, světle zelená, bílá glazura
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 715
<i>analogie:</i>	—

Keramická forma pro kachel s motivem vázy s rozvilinami (obr. 37)

(foto J. Glöc; kresba V. Plincová, 2024)

<i>typ formy:</i>	pro základní, řádkový kachel
<i>popis:</i>	na svislé ose vysoká členitá stylizovaná váza, z níž symetricky vyrůstají bohaté srdcovitě stočené rozviliny
<i>rozměry:</i>	v. = 129 mm, š. = 90 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový až šedobílý
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 759
<i>analogie:</i>	ŽEGKLITZ 2019, 648

Keramická forma pro kachel s miskovitě zahlobeným medailonem (obr. 38)

(foto J. Glöc; kresba V. Plincová, 2024)

<i>typ formy:</i>	pro základní, komorový, řádkový, čtvercový kachel
<i>popis:</i>	pro kachel s miskovitě zahlobeným medailonem ohraničeným prutem zdobeným listovcem, v rozích rostlinné rozviliny – symetrický květ; čtvercový formát
<i>rozměry:</i>	v. = 232 mm, š. = 216 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle okrový až šedobílý, jádro střepu světle cihlově červené
<i>počet:</i>	min. 1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-E; přír. č. 709, 737, 748–751
<i>analogie:</i>	—

Předcházející planýrkové souvrství bylo rozděleno do desítek dílčích vrstev. K nálezově nejbohatším patřily červeno až tmavě červenohnědé jílovité, případně písčitojílovité vrstvy s kameny, cihlami, uhlíky a mazanicí (22200). Vrstvy obsahovaly četné nálezy rekonstruovatelných keramických nádob. Mezi kachli s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou jsou zastoupeny zeleně glazované portrétní motivy (obr. 40, 41), jejichž výroba náleží do období konce 1. třetiny až poslední čtvrtiny 16. století (BLAŽKOVÁ/ŽEGKLITZ 2016, 173–175). Stejně jako předchozí souvrství i toto obsahovalo neglazované nádobkové kachle. Kuchyňská i stolní keramika byla zastoupena vnitřně glazovanými nádobami, pokličkami a torzem ložtického poháru (obr. 39: 3). Mezi ojedinělé nálezy se řadí fragmenty technické keramiky (obr. 39: 5, 6), stejně jako keramické razítko pro aplikaci motivu rybích šupin (obr. 39: 7). Keramické nálezy je možné datovat do 1. poloviny až 3. čtvrtiny 16. století. Přítomnost velkých keramických fragmentů, a zejména stopy po ohni indikují, že se jedná o planýrkové vrstvy vzniklé v souvislosti s úpravou parcely po požáru. Zásadní komplikaci při vyrovnávání plochy v polovině nádvoří představovala vstupní šíje (22519; obr. 26) sklepního prostoru raženého do podloží (viz výše). Provalení klenby (22914) šíje způsobilo prosedání zásyrových vrstev směrem do středu. Nejméně kompaktní částí záspy šíje byla hnědá jílovitá vrstva 22243, která měla charakter stavební destrukce s četnými vzduchovými kapsami. Ve vrstvě byly nalezeny tři stříbrné mince, z nichž se podařilo určit pouze parvus Václava IV. Keramické nálezy jsou zastoupeny rekonstruovaným hrncem (obr. 39: 1), džbánkem (obr. 39: 2), částmi nádobkových kachlů a zlomky kuchyňské i stolní keramiky. Vrstva 22243 pokračovala i v místě proražené cihlové klenby šíje (22914) a vyplňovala část volného prostoru.

Obr. 39. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sektor X-E. Nálezy z planýrkových vrstev po požáru z roku 1541: 1 – hrnec př. č. 852 (vrstva 22279); 2 – džbán př. č. 881 (vrstva 22243); 3 – ložtický pohár př. č. 955 (vrstva 22321); 4 – mistička př. č. 950 (vrstva 22321); 5, 6 – nálezy patrně technické keramiky – torzo „porklopu“ chemické aparatury (?) př. č. 733 (vrstva 22166), př. č. 901 (vrstva 22321); 7 – keramické razítko s motivem rybích šupin př. č. 950 (22321). Foto a kresba V. Pincová, 2024.

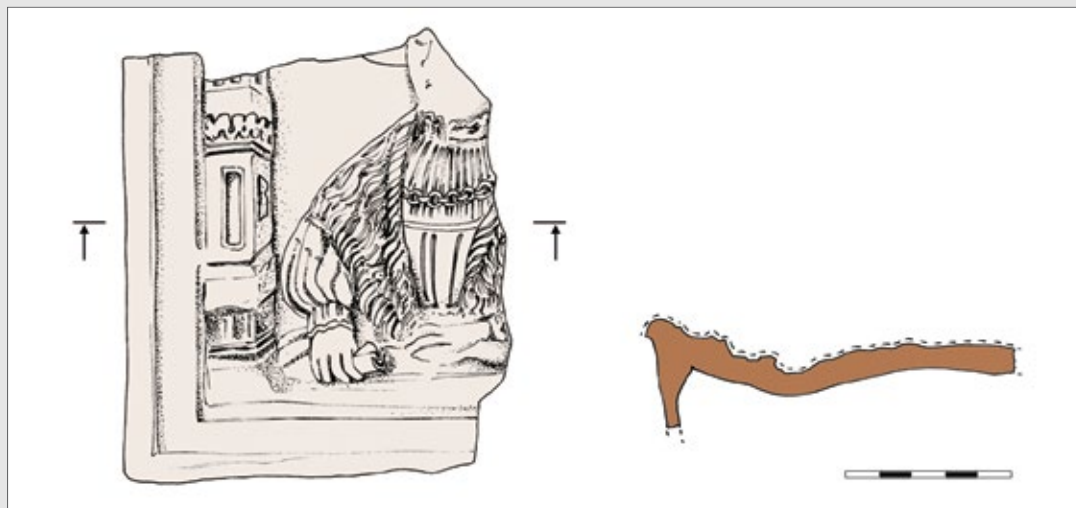
Polopostava v renesančním oděvu (obr. 40)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový kachel, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	polopostava v renesančním oděvu s dvěma řetězy kolem krku, patrně v kruhovém medailonu rámovaném listovcem; okrajová lišta — hranol – obloun – sestupný pásek
<i>rozměry:</i>	š. = 137 mm, v. = 105 mm (slepeno)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle cihlově červený střep, bílé nástřepí, tmavě zelená glazura
<i>počet:</i>	min. 1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sektor X-E; přír. č. 985
<i>analogie:</i>	—

(foto a kresba V. Pincová, 2024)

Polopostava muže v renesančním oděvu (obr. 41)

(kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	základní, komorový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	polopostava muže v renesančním oděvu s pláštěm s kožešinovým límcem, řetězem kolem krku, v pravé ruce drží svitek, z pravé strany je rámována architektonizovaným sloupem; okrajová lišta — složitě profilovaná
<i>rozměry:</i>	š. = 114 mm, v. = 134 mm (slepeno)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle cihlově červený střep, bílé nástřepí, tmavě zelená glazura
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sektor X-E; přír. č. 873
<i>analogie:</i>	—

Planýrková situace 2. poloviny 16. století byla svrchu uzavřena horizontálně uloženým souvrstvím o mocnosti 0,10–0,12 m tvořeným převážně velmi ulehlými vrstvami, často obsahujícími výrazný podíl písčitovápenaté složky (22208, 22186 a další; obr. 26). Bylo identifikováno v celé délce zkoumané plochy nádvoří paláce a je možné jej interpretovat jako pochozí, případně stavební úroveň (258,60 m n. m.), patrně vzniklou v souvislosti se stavebními pracemi na paláci. Následovalo 0,06–0,14 m mocné souvrství maximálně čtyř středně ulehlých vrstev písčitého charakteru (22263 a další), které patrně tvořily jinou, starší pochozí úroveň (258,10 m n. m.). V jižní části nádvoří byla mezi tato dvě souvrství vklíněna až 0,35 m mocná tmavě cihlově červená vrstva hlinitého písku, z 65 % tvořená cihlami, prejzy a středně velkými kameny (22157).

Obr. 42. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, základové zdivo; spára mezi jižní a severní částí východního křídla, šipkou poloha spáry (vyznačil F. Adámek, 2024; foto © Archeologický ústav AV ČR, Praha; G. Blažková, 2004).

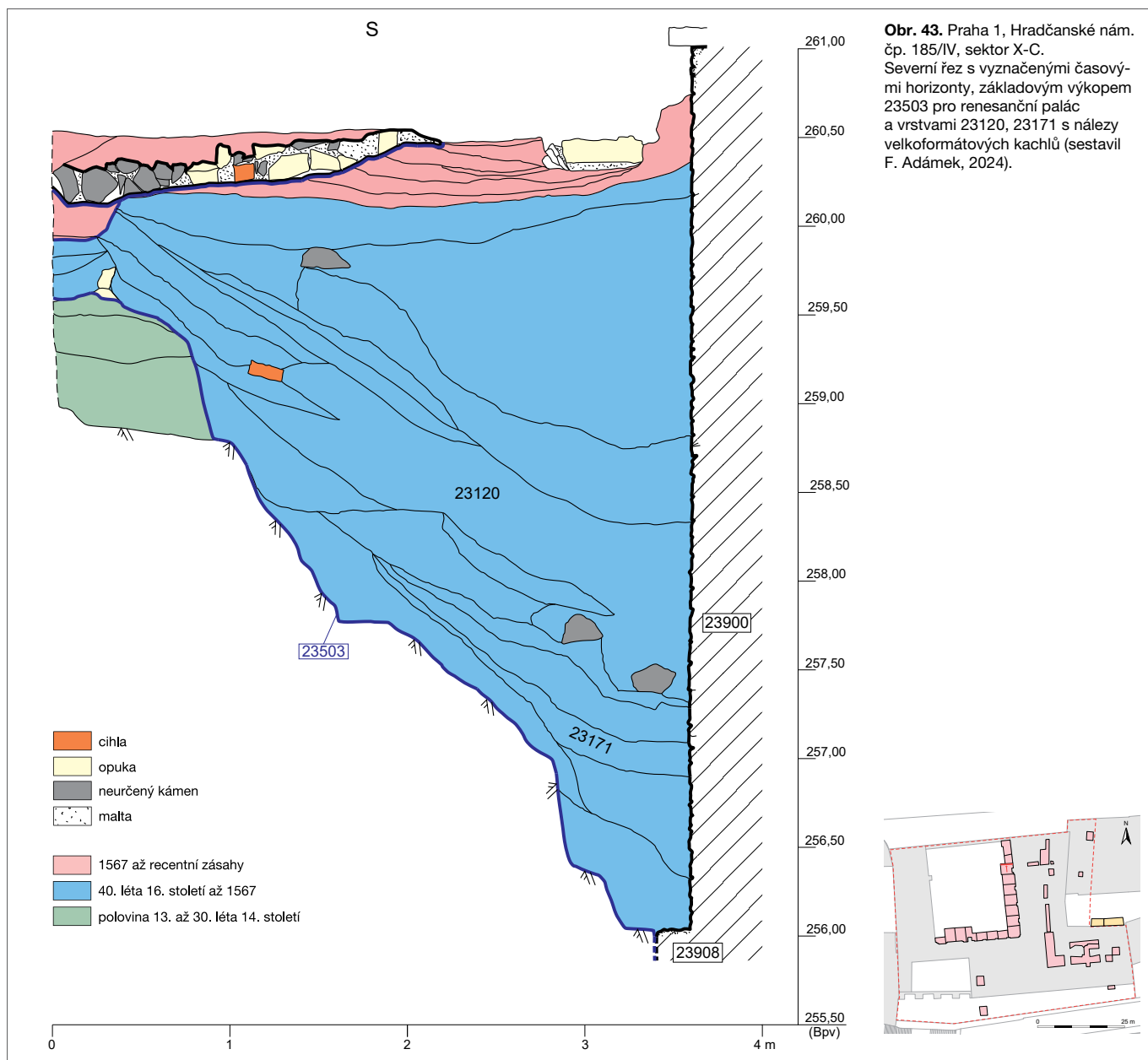

Rozsah dokumentovaných historických terénů v ploše nádvoří je přímo úměrný technologickému postupu výstavby paláce. V první fázi bylo postaveno jižní křídlo, a až následně byla připojena severní část křídla východního. Tuto etapizaci výstavby se zřejmě podařilo doložit i archeologicky. Rozhraní dvou stavebních fází bylo identifikováno na základovém zdivu východního křídla budovy v podobě spáry (obr. 42). Jižně od spáry byla ve většině sondy X identifikována rozsáhlá stavební jáma vykopaná pro výstavbu základů paláce (objekt 22514). V severní části sondy X byl výkop (23503; obr. 43) pro základy východního křídla co do rozsahu menší, což umožnilo zachycení pozůstatků vrcholně středověkého osídlení v komplexnější podobě. Demolice předcházející zástavby v sektorech X-D

(opukové zdi 22901 a 22902; obr. 25) a X-E (sklepní šíje) vytvořila prostor pro výstavbu základu střední části východního křídla bez nutnosti hloubení velké stavební jámy (obr. 28B).

Základový vkop pro západní obvodovou zeď východního křídla paláce (23503) v úseku sektorů X-C a X-D se výrazným způsobem svažoval k rozšíření základu v hloubce 3,5 m pod povrchem (23908; obr. 43). I když ve výplni výkopu bylo popsáno větší množství vrstev, lze zásyp označit jako relativně homogenní s jednoznačnou převahou písčitých vrstev. Ve vrstvách 23120 a 23171 byly objeveny fragmenty minimálně pěti následně rekonstruovaných velkoformátových kachlů.²⁵ Prvním je pravouhlý kachel s ústředním motivem (dvouhlavého) černého říšského orla s hlavami se stříbrnými svatozářemi a se zlacenými korunami královskou a císařskou (obr. 44). Na druhém, s atypickým kruhovým tvarem reliéfní stěny, je vyobrazen biblický motiv *Lot a jeho dcery*, v pozadí je vidět torzo scény hořící Sodomy (obr. 45). Místy se i zde dochovaly zbytky zlacení – u šperků na hrudích obou žen a u nádoby v ruce Lotovy dcery. Další tři kachle mají půlkruhový tvar (obr. 46, 47). Jedná se o římsové korunní kachle. Ve středu pole je umístěn štít s *dvouocasým* (korunovaným?) *lvem*, kolem něj je bohatě větvená rozvilina. Dochovaly se ve dvou variantách – opatřené polychromní glazurou nebo zelenou transparentní glazurou. Soubor doplňuje torzo, patrně římsového, patečního kachle (obr. 48). Mezi atypické se řadí kachle s obloukovitě

²⁵ Detailní rozbor kachlů – BLAŽKOVÁ/HRDINOVA/ŽEGKLITZ v tisku; chemicko-technologický rozbor – KLOUŽKOVÁ ET AL. 2022, 93–104.

vyříznutým rohem (obr. 49). Všechny tyto kachle vykazují shodné parametry, vzhledem k dobové produkci však mají výjimečné rozměry. Jak charakter výzdoby z pohledu ztvárnění reliéfů a jejich povrchové úpravy, tak charakter střepu z hlediska použitého materiálu i výpalu ukazují, že byly vyrobeny v jedné dílně, a to hrnčířem s nadprůměrnými dovednostmi a zkušenostmi. Zároveň je velmi pravděpodobné, že byly určeny pro jedno kamnové těleso. To však nejspíš nebylo nikdy postaveno, neboť ani jeden kachel nevykazuje známky použití ve fungujících kamnech. S přihlédnutím k rozměrům základních kachlů lze předpokládat, že každý z nich tvořil vždy celou stěnu kamnového tělesa, případně doplněnou kachli nárožními. Kruhový kus s motivem Lota a jeho dcer (obr. 45) musel být do pravoúhlého tvaru kamnové stěny doplněn dalšími kusy, a to zeleně glazovanými kachli s obloukovitě vyříznutými rohy (obr. 49) nebo dělicími lištami (obr. 51). Na vrcholu takto vzniklého tělesa mohly být umístěny půlkruhové korunní kachle římsové (BLAŽKOVÁ/HRDINOVÁ/ŽEGKLITZ v tisku). Soubor velkoformátových kachlů doplňuje římsový kachel s motivem ležícího gryfa (obr. 50). Vzhledem k uložení kachlů v základovém vkopu pro obvodovou palácovou zeď je zřejmé, že se do zásypu musely dostat v průběhu výstavby paláce spojené s osobou Jana IV. Popela z Lobkowicz, nejpozději v roce 1567. Je to letopočet, který je znázorněn na originálním sgrafitu na východní fasádě a dokládá původní venkovní výzdobu a současně i ukončení stavebních prací. Zůstal zachován díky tomu, že fasáda byla v minulosti zakryta mladším domem, který je dnes součástí sousedního čp. 186 (obr. 53).

Říšský orel (obr. 44)

(foto J. Gloc; kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	rámový, základní, řádkový, pravoúhlý, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	černý říšský orel s hlavami se stříbrnými svatozářemi na žlutém podkladu; na prsou čtvrcený štít se středním štítkem se stříbrným dvouocasým (korunovaným?) lvem v červeném poli; v 1. a 4. stříbrném poli štítu je zlatý dvouocasý korunovaný lev, 2. a 3. pole je sedmkrát červeno-stříbrně dělené; na horním okraji štítu královská koruna, nad ní ve volném prostoru mezi orlími hlavami koruna císařská; neprofilovaný okraj – ryté pásy; <u>zadní strana</u> – pravoúhlý, vně žlábkovaný rám nasazený 15–25 mm od okraje ČVS, okraj rámu ploše seříznutý; ve svislé i vodorovné ose rámu zpevňující lišta, vzniklé čtyři čtverce zpevněny úhlopříčnými žebry; v každé stěně rámu čtyři záchytné otvory (některé nedochovány); otisk textilu; bez stop použití (očazení, zbytků mazanice)
<i>rozměry:</i>	v. = 574 mm, š. = 619 mm, hloubka při okraji 84 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	střep na povrchu krémový až světle béžový, na lomu bělavý, v jádru místy načervenalý; reliéfní strana – špinavě žlutá, tmavě hnědá, zelená, modrá, tyrkysová, bílá, fialová/manganová glazura, červená hlinka, okraje pásy na okrajové liště zvýrazněny rytím; obě koruny a lvi v 1. a 4. poli štítu nesou stopy zlacení
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-C; přír. č. 859
<i>analogie:</i>	—
<i>poznámka:</i>	Z heraldického hlediska je závažnou odchylkou užití zlaté (žluté) barvy u dvouocasých lvů v 1. a 4. stříbrném poli erbu. Jako hlavní předloha pro ztvárnění reliéfu na pravoúhlém kachli sloužilo Melantrichovo vydání mincovního řádu z roku 1561 (tzv. nařízení o minci; Knihopis č. 17799). [*] Z ryze heraldického hlediska tedy vyplývá, že kachel s vyobrazením výše uvedené varianty císařského znaku nemohl vzniknout před rokem 1561.

^{*} Heraldická analýza a identifikace předlohy Martina Hrdinová.

Lot a jeho dcery (obr. 45)

(foto J. Gloc; kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	rámový, základní, řádkový, kruhový, s reliéfně zdobenou čelní vyhrívací stěnou
<i>popis:</i>	motiv Lota a jeho dcer – dochovaná postava sedícího muže, Lota, z levého poloprofilu s hlavou natočenou doprava; po jeho pravé ruce částečně dochovaná stojící postava jedné z jeho dcer podávající mu levou rukou číši; po Lotově levé ruce část stojící, dopředu nakloněné postavy druhé dcery držící v levé ruce vlastní prs; nahoře v pozadí torzo scény hořící Sodomy; ústřední motiv rámován složitě a vysoce profilovanou kruhovou lištou složenou z pásu obloučkového ornamentu, oblounu lemovaného dvěma hranoly a mělkého výžlabku s pásem listovce; <u>zadní strana</u> — vně žlábkovaný rám nasazený 34–45 mm od okraje ČVS, původně zpevněný křížovým žebrem; okraj rámu ploše seříznutý; ve stěně rámu čtyři nepravidelně rozmístěné záchytné otvory; otisk textilu; bez stop použití (očazení, zbytků mazanice)
<i>rozměry:</i>	přůměr 517 mm vodorovně, 520 mm svisle, hloubka v místě nejvyššího bodu reliéfu 106 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	střep na povrchu krémový až světle béžový, na lomu bělavý, v jádru místy načervenalý; reliéfní strana – modrá, zelená, tyrkysová, špinavě hnědá, žlutá a bílá glazura respektující reliéf; šperky na hrudích obou žen a nádoba v ruce Lotovy dcery se stopami zlacení
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-C; přír. č. 859
<i>analogie:</i>	—

Český znak (obr. 46)

(foto J. Gloc; kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	rámový, římsový, korunní, řádkový, půlkruhový
<i>popis:</i>	ve středu pole štít s českým znakem, kolem něj bohatě větvená rozvilina, při pravém horním rohu štítu rolverkový ornament, vlevo od štítu nepatrný zbytek druhého (patrně byl na nich zavěšen štít se lvem); ústřední motiv rámován vysoce a složitě profilovanou půlkruhovou lištou složenou z pásu obloučkového ornamentu, oblounu lemovaného dvěma hranoly, mělkého výžlabku s pásem listovce a hranolu se zubořezem; <i>zadní strana</i> — vně žlábkovaný rám nasazený 28–38 mm od okraje ČVS, s vloženým minimálně jedním svislým žebrem, okraj rámu ploše seříznutý, v základně rámu čtyři záchytné otvory, v obloukové části rámu pravděpodobně dva otvory (dochován jeden, v místě předpokládaného druhého rám chybí); otisk textilu; bez stop použití (očazení, zbytků mazanice)
<i>rozměry:</i>	šířka základny 614 mm, výška uprostřed 346 mm, hloubka v místě nejvyššího bodu reliéfu 85–90 mm (rekonstrukce)
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	střep na povrchu krémový až světle béžový, na lomu bělavý, v jádru místy načervenalý; reliéfní strana ve variantě vícebarevné glazury – modrá, zelená, tyrkysová, žlutá, bílá, tmavě hnědá/manganová glazura, červená hlínka; druhá varianta se zelenou transparentní glazurou
<i>počet:</i>	2 ks
<i>místo nálezu:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-C; přír. č. 614
<i>analogie:</i>	—

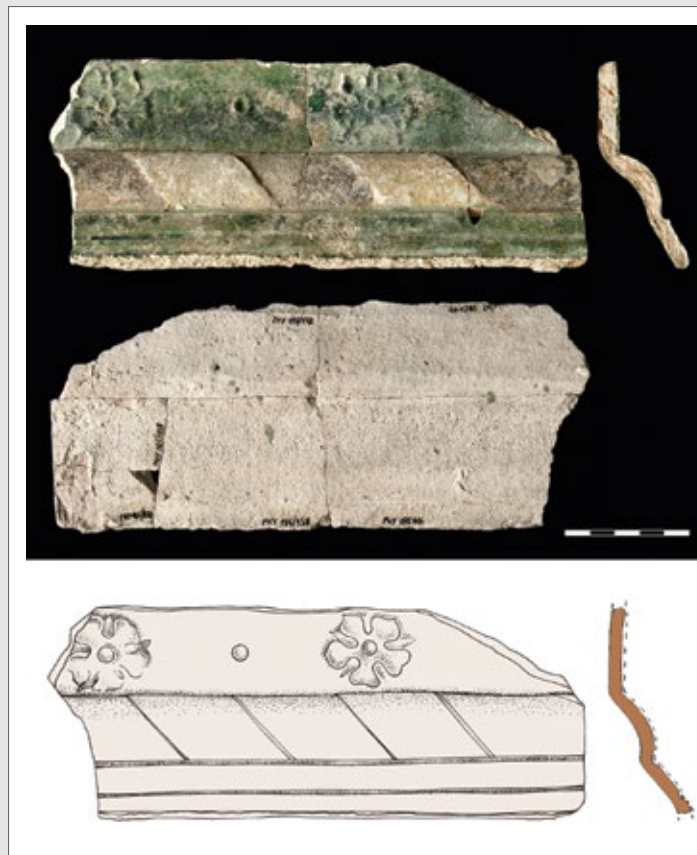
Část kachle s neurčitým motivem (obr. 47)

(foto J. Gloc, J. Žegklitz, 2024)

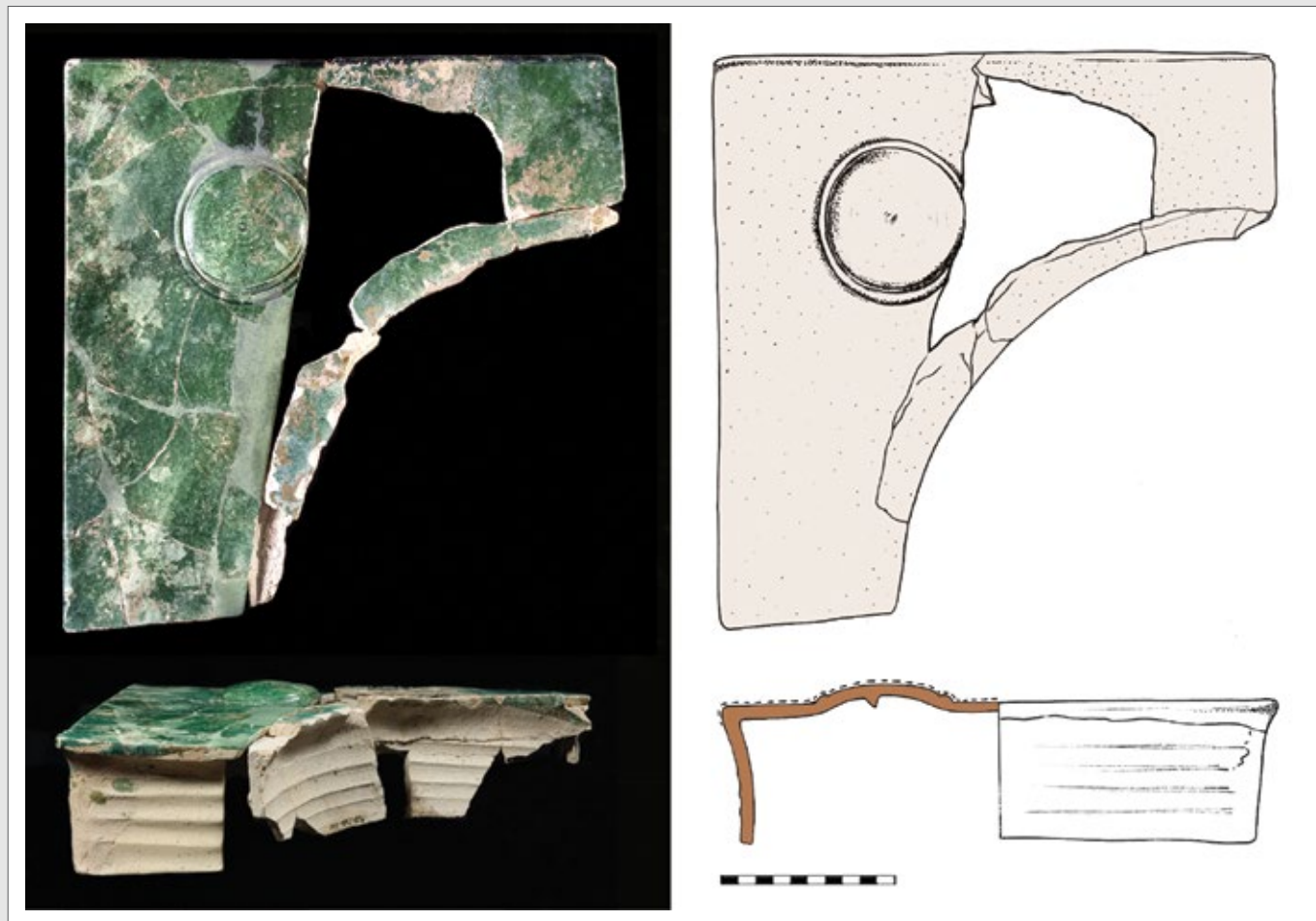
<i>typ kachle:</i>	rámový, římsový, korunní, řádkový, patrně půlkruhový
<i>popis:</i>	část obloukovitě prohnuté, složitě a vysoce profilované okrajové lišty složené z pásu obloučkového ornamentu, oblounu lemovaného dvěma hranoly, mělkého výžlabku s pásem listovce a hranolu se zubořezem; <u>zadní strana</u> — otisk textilu, bez stop použití
<i>rozměry:</i>	254 × 92 mm, maximální dochovaná hloubka 47 mm, tloušťka střepu v místě plochy ČVS 5–7 mm
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	střep na povrchu krémový až světle béžový, na lomu bělavý, v jádru místy načervenalý; reliéfní strana – špinavě bílé nástřepí, zelená, světle zelená až tyrkysová, modrá, žlutá, bílá a tmavě hnědá glazura
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezu:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-C; přír. č. 866
<i>analogie:</i>	—

Část kachle s neurčitým motivem (obr. 48)

(foto J. Gloc, J. Žegklitz; kresba V. Pincová, 2024)

<i>typ kachle:</i>	pravděpodobně římsový, pateční
<i>popis:</i>	zlomek s částí levého okraje a ornamentem podobným okrajové liště na kachli s říšským orlem – dole (patrně těsně nad spodním okrajem kachle) okrajová lišta (plochý hranol – nízký vývalek – úzký hranol), nad ní vodorovný mohutný vývalek otočený širokou stuhou, nad ním ploché pole s řadou tří pětilistých květů (prostřední velmi nezřetelný); <u>zadní strana</u> — otisk textilu; bez stop použití (očazení, zbytků mazanice)
<i>rozměry:</i>	max. dochovaná v. = 81 mm, max. dochovaná š. = 207 mm, tl. střepu = 6 mm
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	střep na lomu světle červenohnědý, na povrchu zadní strany ČVS světle béžový až bělavý; reliéfní strana – špinavě bílé nástřepí, zelená, bílá a tmavě hnědá glazura (bílá a hnědá matná, výrazně zkorodovaná)
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezu:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-C; přír. č. 158, 484
<i>analogie:</i>	—

Kachel s obloukovitě vyříznutým rohem (obr. 49)

(foto J. Gloc; kresba V. Pincová, 2024)

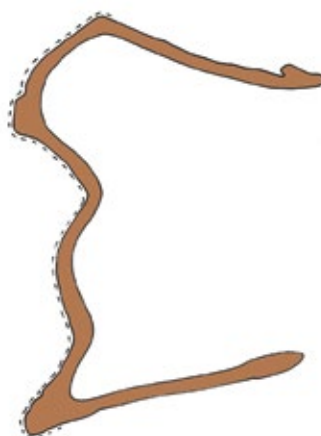
<i>typ kachle:</i>	rámový, základní, řádkový, se zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	původně čtvercový tvar kachle upraven obloukovitým vyříznutím jednoho z jeho rohů; reliéfní stěna bez okrajové lišty; zdobena konvexním kruhovým štítkem lemovaným úzkou lištou; zadní strana – po celém obvodu vně žlábkovaný rám, zpevněný z rohu vycházejícím úhlopříčným žebrem; ve stěnách rámu nepravidelně rozmístěné malé, kruhové či obdélné, někdy šikmo proražené záchytné otvory, umístěné těsně u okraje napojeného na reliéfní stěnu; bez stop použití (očazení, zbytků mazanice)
<i>rozměry:</i>	dvě celé strany o dl. = 343 a 337 mm, dvě kratší (odříznuté) strany o dl. = 110 a 108 mm, hl. = 82 mm
<i>barva a typ střepu, povrchová úprava:</i>	střep na povrchu krémový až světle béžový; zelená transparentní glazura
<i>počet:</i>	4 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-C; přír. č. 506
<i>analogie:</i>	—

Gryf (obr. 50 ▼)

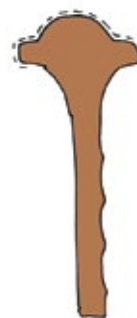
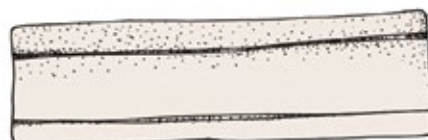
<i>typ kachle:</i>	komorový, římsový, patrně kordonový, řádkový, s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou
<i>popis:</i>	ležící okřídlený gryf se vztyčenou hlavou v bojové pozici s otevřenou tlamou, vyplazeným jazykem, dlouhými pařáty (doprava); hlava a krk jsou opeřené; ocas se třemi výrůstky je na konci roztřepený; shora a zdola – jednoduchá okrajová lišta
<i>rozměry:</i>	š. = 246 mm, v. = 175 mm (slepeno)
<i>barva a typ střepu:</i>	světle béžový až světle cihlově červený střep, bílé nástřepí, světle zelená glazura
<i>počet:</i>	1 ks
<i>místo nálezů:</i>	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-C; přír. č. 154
<i>analogie:</i>	—

(foto J. Gloc; kresba V. Pincová, 2024)

Lišta (obr. 51)

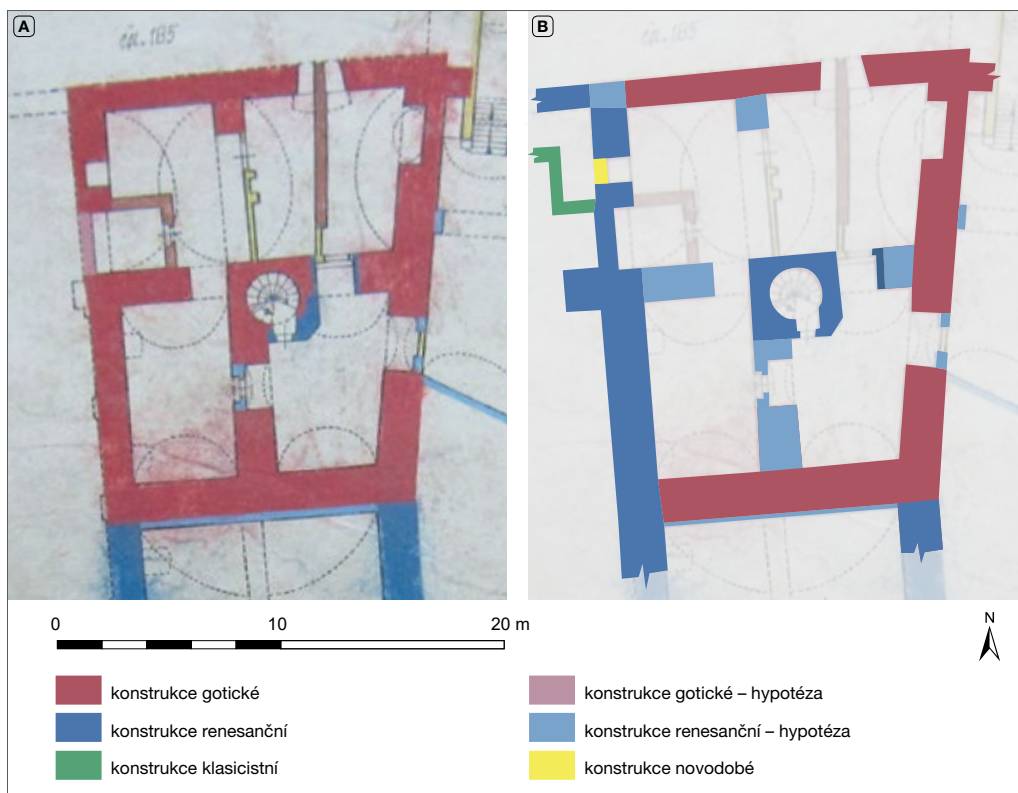

(foto a kresba V. Pincová, 2024)

typ kachle:	lišťový
popis:	lišťová půlkruhového průřezu vystupující z vodorovného pásu; vysoké příchytné žebro
rozměry:	různé
barva a typ střepu:	střep na povrchu krémový až světle béžový; na liště zelená transparentní glazura; příchytné žebro neglazováno
počet:	12 ks
místo nálezů:	Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda X-C; přír. č. 858, 886
analogie:	—

Obr. 52. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV. Analytický plán severní části sklepa východního křídla.

A – stavebněhistorický průzkum 1. PP z počátku 70. let 20. století (podle VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 99); **B** – revidovaná datace zdi s využitím výsledků záchranného archeologického výzkumu z let 2003–2004 (sestavil F. Adámek, 2024).

S výstavbou paláce souvisí i situace v interiérové sondě XI v nejvýchodnější místnosti jižního křídla. Pod stávající podlahou byl dokumentován rub klenby z lomového kamene (11901), která náleží renesanční odpadní štole, původně odvádějící splašky z převétové šachty,²⁶ dodnes zachované v severovýchodním koutě jižního křídla paláce.

Z hlediska stavebněhistorického průzkumu přinesla zásadní poznatky sonda III v severní části sklepa východního křídla. Dosud se předpokládalo, že se ze středověkých domů po renesanční přestavbě zachovaly sklepy a část zdi přízemí někdejšího domu *U zelených voken*, které měly

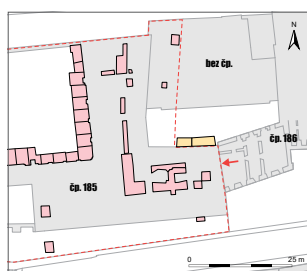
být součástí právě východního křídla paláce (KAŠIČKA/TOMKOVÁ 2000, 419; VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 99; naposledy WINZELER 2018b, 118), nicméně na základě rozboru archeologicky odkrytých situací je nutno tento závěr revidovat. Základ točitého schodiště v suterénu (obr. 52) byl založen do zasyplu schodišťové šje zaniklé během požáru roku 1541, a lze ho tedy bezpečně spojit až s výstavbou paláce (obr. 22B).

lé během požáru roku 1541, a lze ho tedy bezpečně spojit až s výstavbou paláce (obr. 22B). Gotické stáří můžeme současně vyloučit rovněž u západní obvodové zdi sklepa, neboť v sektorech X-C a X-D zkoumaný základový vkop byl kompletně vyplněn raně novověkým materiálem a porušoval středověká souvrství včetně opukových, jílem pojených stavebních konstrukcí. Veškerá uvedená fakta pak přirozeně můžeme zahrnout i do reinterpretace stavebněhistorického vývoje přízemí. Vrcholně středověká datace tak zůstává zatím otevřená u severní, východní a jižní obvodové zdi sklepa. Pro východní zeď a prostor celého suterénu pod nádvořím mezi čp. 185 a 186 je tato hypotéza podpořena vyosením orientace zdi k severovýchodu, jež je v rámci více- méně pravoúhlého rozvrhu půdorysu paláce nelogická (obr. 53).

Obr. 53. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 186/IV – Salmovský palác.

Sgrafito s datací fasády sousedního Schwarzenberského paláce čp. 185/IV, odhalené v interiéru přízemí při rekonstrukci čp. 186/IV. Šipkou v mapce vyznačeno jeho dnešní umístění (sestavil F. Adámek, 2024; foto K. Chlusková, 2009).

²⁶ Samotná převétová šachta byla dlouhodobě nevyužívána a nebyla zpřístupněna ani pro potřeby pasportizace SÚRPMO, její dokumentace tedy vznikala až po roce 2000 (ŘEHÁK ET AL. 2000; sine 2003).

Mladší novověk (1567–1837)²⁷

Pro komplexní popis provozu Schwarzenberského paláce jako celku mají důležitý informační přínos výsledky záchranného archeologického výzkumu z let 2009–2010 z prostoru sousedního Salmovského paláce (CHLUSTIKOVÁ 2011; BLAŽKOVÁ 2018). V jeho rámci byly prozkoumány dvě raně novověké až novověké odpadní jímky (22/23 a 23) – pečlivě zděné kamenné konstrukce (obr. 54). Obě odpadní jímky se nacházely v prostoru dnešního dvora Salmovského paláce a byly přimknuty k severní zdi jižního křídla Schwarzenberského paláce (obr. 3). Poloha jímek tak ukazuje, že byly využívány obyvateli (respektive služebnictvem/zaměstnanci) Schwarzenberského paláce.²⁸ Obě odpadní jímky byly v průběhu novověku zaplňovány nejrůznějším odpadem, a to kuchyňským, stavebním, organickými zbytky, přirozeně včetně záchodového odpadu (BLAŽKOVÁ 2018, 81–85). Nálezový soubor odpadní jímky 22/23 obsahoval četné fragmenty stolní i kuchyňské keramiky, nálezy kachlí a skleněné (BLAŽKOVÁ/KŘIŽOVÁ 2020; ZLÁMALOVÁ CÍLOVÁ/BLAŽKOVÁ 2022) a kovové předměty, datované do širokého intervalu konce 16. až konce 18. století. Především vysoká vlhkost jednotlivých vrstev umožnila uchování předmětů z organických materiálů (dřevo, kůže, textil) a rostlinných makrozbytků. Převážná většina dřev ze zásypu byla na základě dendrochronologické analýzy datována do období 1628–1653. Dobu skácení stromů lze předpokládat těsně po polovině 17. století (KYNCL 2009). Na základě chronologického vyhodnocení nálezů hmotné kultury a samotné konstrukce odpadní jímky lze uvažovat o jejím dlouhodobém

Obr. 54. Praha 1, Hradčanské nám.
čp. 186/IV – Salmovský palác.
A – zaměření odpadních jímek
22/23 a 23; **B** – zděná konstrukce
odpadní jímky 22/23; **C** – odpadní
jímka 23 – výdřeva a spodní část
výplně jímky, pohled shora (sestavil
F. Adáamek, 2024; foto © Archeo-
logický ústav AV ČR, Praha, 2009).

27 Za spodní hranici tohoto intervalu byl stanoven předpokládaný rok ukončení výstavby paláce, za horní hranici pak rok dokončení Langweilova modelu Prahy, který zachycuje některé z archeologicky dokumentovaných staveb.

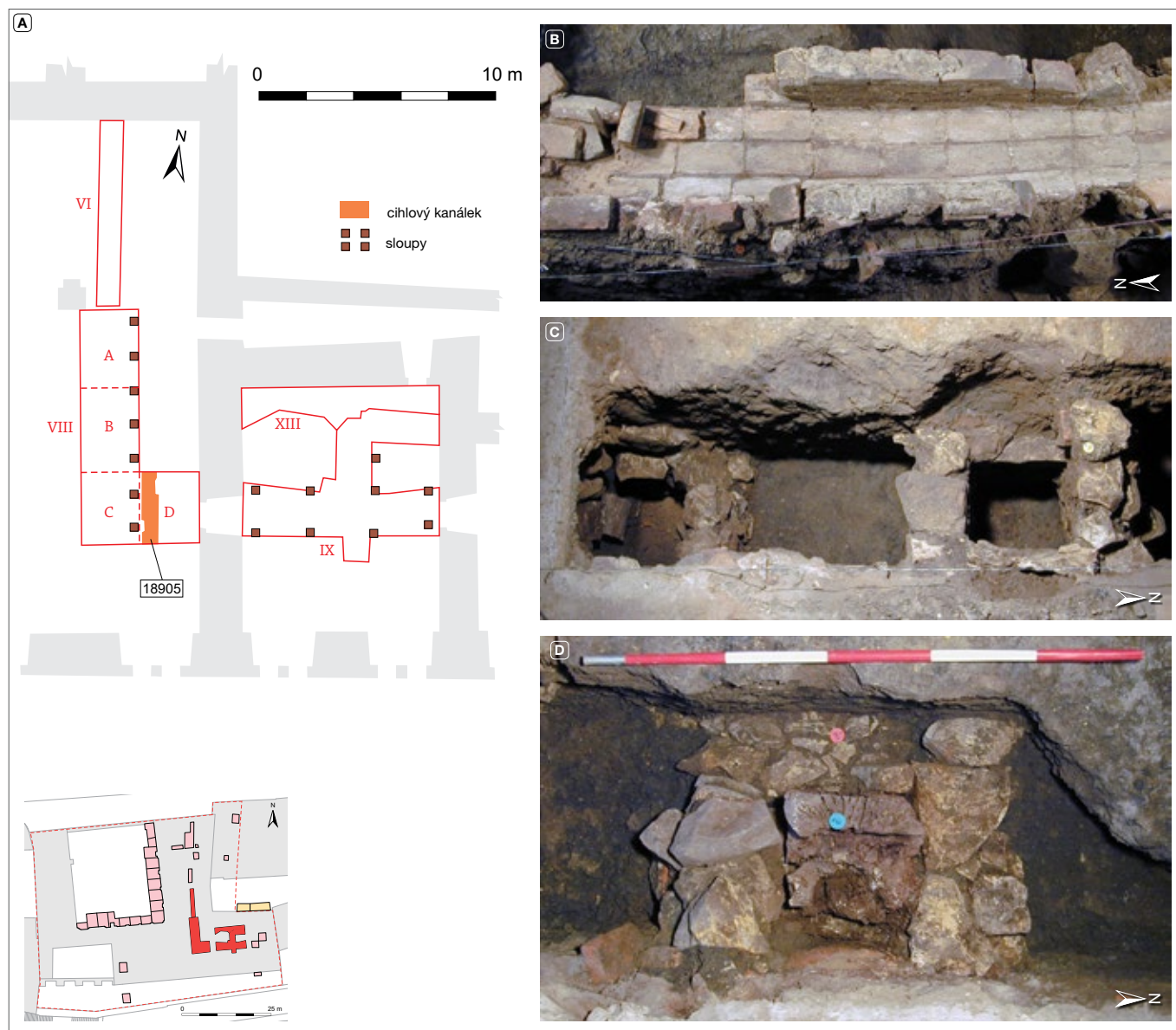
28 Předpokládáme existenci přízemních sádky. Pro arkýřový záchod nejsou doklady, jeho existence by navíc vzhledem k přítomnosti velkoryse pojaté převétové sádky v interiéru paláce přímo za dotčenou zdí postrádala smysl.

fungování, které nutně provázelo opakované čištění. Na tuto skutečnost poukazuje rozložení nálezů v jímce z hlediska relativní chronologie. V několika případech jsou datačně starší nálezy uloženy stratigraficky výše než nálezy mladší. Užívání jímky bylo ukončeno v 19. století, kdy byla, patrně v rámci rekonstrukce objektu, zaplněna stavebním odpadem a definitivně pozbyla svou funkci.

Datace užívání druhé odpadní jímky 23 není snadná. V porovnání s odpadní jímku 22/23 jsou zde výrazně zastoupeny raně novověké nálezy z konce 16. až 1. poloviny 17. století. Dendrochronologické analýzy datují skácení stromů následně využitých k výdřevě odpadní jímky do období kolem poloviny 16. století (KYNCL 2009). Zdá se tedy, že užívání odpadní jímky 23 bylo ukončeno dříve než u jímky 22/23. Archeologický výzkum naznačil možné propojení obou odpadních jímek pomocí přepadového kanálku. Za současného stavu zpracování archeologického výzkumu tak nelze vyloučit, že patrně na přelomu 17. a 18. století bylo užívání odpadní jímky 23 ukončeno a v následujícím období byla používána pouze jímka 22/23.

Není bez zajímavosti, že nakládání se splaškovými vodami se v paláci vícekrát ukázalo jako problematické. Roku 1685 došlo ke zřízení zárubní zdi nad „Novou cestou“ (dnes ulice Ke Hradu) a komise české komory sesuv vyhodnotila jako následek fungování neohlášeného záchodu při této zdi (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 16–18). V roce 1720 byl opraven havarijný stav stoky pod kuchyní, ovšem již o dva roky později splašky znovu prosakovaly zárubní zdí (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 23). Před rokem 1739 došlo k provalení části klenby štolý odvádějící fekálie z převětové šachty

Obr. 55. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda VIII. Koňské stáje. **A** – schematizovaný plán s relikty sloupů vymezujících jednotlivá stání pro koně; **B** – cihlový odtokový kanálek/žlábek (sektor VIII-D); **C** – kamenná konstrukce kolem původně dřevěných kúlů (VIII-B); **D** – detail dřevěného sloupu s kamennou konstrukcí v sektoru VIII-C (sestavil F. Adámek, 2024; foto G. Blažková, 2003).

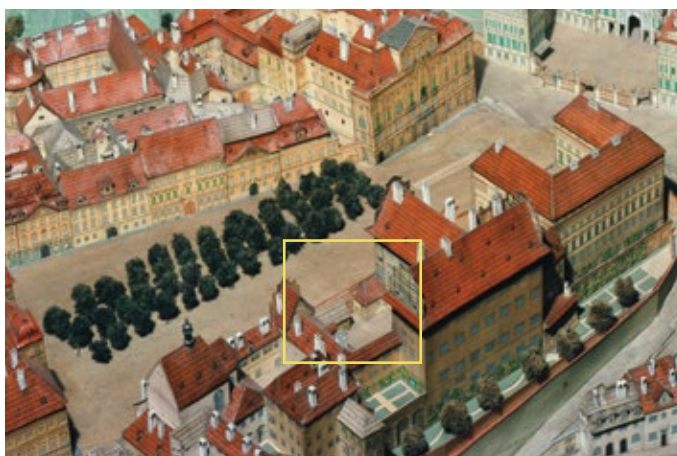

a odpadní voda tekla provizorně zakrytým otvorem do suterénu paláce a opět podmáčela i zárubní zeď nad „Novou cestou“ (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, 28–29). Všechny tři události se odehrály v intervalu fungování archeologicky dokumentovaných jímek, které tak mohly být využívány jako provizorní v období náprav škod a částečně mimo jiné nouzově sanovat potřeby obyvatel během období rekonstrukce hlavního splaškového systému.

V období mladšího novověku sloužila část sklepů jižního křídla Schwarzenberského paláce (sondy VIII, IX) k ustájení koní (obr. 55). Z této etapy fungování domu byla objevena jednotlivá stání pro koně, z nichž se zachovaly spodní části dřevěných kůlů, zpravidla čtvercového průřezu. V sondě VIII byla dokumentována část cihlového odtokového kanálku (18905; obr. 55B), který byl součástí systému fungování stájí.

Podél jižního křídla paláce (sonda XV) byla dokumentovaná cihlová kanalizační štola (24901 = 24903), která přibližně ve východní třetině délky odbočovala pod něj, aby vyústila na jižní terase pod palácem (obr. 56). Tato cihlová štola odváděla odpadní vody z jižního a západního křídla paláce, patrně též dešťovou vodu z nádvoří, a byla původně zaústěna do kanalizačního systému Malé Strany (cf. plán z roku 1886 in ŘEHÁK ET AL. 2000).

V severovýchodním koutě nádvoří (v sektorech X-A, X-B) byl zjištěn v minulosti zazděný, vnější vstup do sklepů paláce, z něhož se zachovaly kapsy ve zdech po vyjmutých stupních, část původní klenby chodby do sklepa a čtvercovými dlaždicemi vyložená úroveň podlahy. Bohužel se nedochovala žádná starší souvrství, která by mohla souviset s ukončením funkce tohoto vnějšího vstupu, neboť byla odstraněna při budování novodobého stavebního výtahu. Na Langweilově modelu Prahy z období 1826–1837 je archeologicky zjištěný přístavek ještě zachycen (obr. 57).

Obr. 56. Praha 1, Hradčanské nám. čp. 185/IV, sonda XV. Cihlová kanalizační štola v místě, kde se stáčí, aby prošla pod jižním křídlem paláce (sestavil F. Adámek, 2024; foto G. Blažková, 2003).

Obr. 57. Antonín Langweil, 1826–1837: Model Prahy. Detail zástavby podél Hradčanského náměstí. Žlutý rámeček zvýrazňuje přístavek v severovýchodním rohu dvora Schwarzenberského paláce (foto M. Fokt; © Muzeum hl. města Prahy, inv. č. H 127 795*).

Závěr

Záchranný archeologický výzkum v areálu Schwarzenberského paláce poskytl nové poznatky k historii osídlení jižní hrany hradčanského ostrohu. Oproti původnímu předpokladu byly zachyceny poměrně mocné historické terény. Hlavní význam zjištěných nálezových situací spočívá zejména v kvalitě jejich zachování. Palác byl ušetřen velkých přestaveb, a to velmi dobře zakonzervovalo stav předcházející jeho výstavbě. Naopak limitujícím faktorem byla skutečnost, že záchranný archeologický výzkum byl omezen na trasy vytyčené projektem. Mnohde, jak v interiéru, tak na nádvoří, zůstala část historických terénů neprozkoumána.

Nejstarší dokumentovanou situací bylo torzo narušeného raně středověkého kamenného čela hradby, která patrně vymezovala opevněný prostor Hradčan z jižní strany. Toto torzo samo o sobě, kvůli omezenému rozsahu, neumožňuje vytvoření samostatné hypotézy o průběhu raně středověkého opevnění na jižní hraně Hradčan, ale na druhou stranu je důležitým bodem pro rekonstrukci rozsahu opevnění v kontextu poznatků z archeologických výzkumů na Malé Straně.

V ploše zkoumané na nádvoří, souběžné se zdí východního a jižního křídla paláce, se podařilo odhalit doposud neznámé konstrukce zděné z lomové opuky, datované do období vrcholného středověku, a mladší zástavbu z období přelomu středověku a raného novověku. Na několika místech dokumentovaná superpozice opukových konstrukcí je dokladem změny dispozice zástavby Hradčan v období vrcholného středověku. Získané nálezy hmotné kultury, zejména keramika, nedovolují přesnou dataci zjištěných konstrukcí, ale z hlediska relativní chronologie je zřejmé, že někdy v průběhu 14. století došlo ke změně rozložení obytné zástavby, včetně změny orientace domů. Nabízí se úvaha, zda k tomu nemohlo dojít v souvislosti s městskou lokací, kdy vznikla potřeba založení centrální volné plochy v podobě dnešního Hradčanského náměstí. Tuto hypotézu podporuje nález parvu Jana Lucemburského v sondě IX ve starší fázi opukové zástavby. Naopak drobný peníz Vladislava II. Jagellonského nalezený přímo v požárem poškozené opukové zdi v sektoru X-D datuje výstavbu této zdi až do období po městské lokaci.

Starší zděné opukové konstrukce z patrně 13. a jistě z 1. poloviny 14. století byly nahrazeny mladšími opukovými zdmi, z nichž mnohé byly vystaveny požáru, který je možné ztotožnit s rozsáhlým požárem Malé Strany a Hradčan 2. června 1541. Výstavba paláce zásadním způsobem změnila dosavadní podobu zástavby. Velkoryse projektovaný palác s drobnými úpravami přečkal více než čtyři století. Budova paláce v exponované poloze na hraně hradčanského hřbetu si do dnešní doby uchovala honosný renesanční zevnějšek i interiéry v míře v našich podmínkách výjimečné. Především exteriér byl ušetřen jakýchkoli větších rušivých zásahů a případné rekonstrukční práce se až do konce 20. století nesly v duchu až pietním. Zatímco se tedy kompletně proměnilo bezprostřední i širší okolí, palác i dnes svědčí o významu, prostředcích a moci svého stavebníka, Jana IV. Popela z Lobkowicz, více než o vkusu a nárocích následných majitelů.

PRAMENY

- sine 2003 — sine [Gema Art Group]: Rekonstrukce Schwarzenberského paláce, Hradčanské náměstí 185/IV, Praha 1 : Doplňující stavebně historický průzkum : Prevetová šachta a doplňující detaily mimo prostor prevetové šachty. Praha 2003, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy, sign. RZ 76L, inv. č. 174/04.
- BLAŽKOVÁ/ADÁMEK 2022 — Gabriela BLAŽKOVÁ / František ADÁMEK: Nálezová zpráva : Praha 1-Hradčany, Hradčanské nám. čp. 185/IV : Záchranný archeologický výzkum. Praha 2022, strojopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Pražský hrad.
- BLAŽKOVÁ/STUHLÍKOVÁ/ADÁMEK 2022 — Gabriela BLAŽKOVÁ / Eva STUHLÍKOVÁ / František ADÁMEK ET AL.: Archeologie hradčanských paláců – specializovaná mapa s odborným obsahem. GIS, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., 2022. In: <<https://ags.arup.cas.cz/portal/apps/sites/#/web-ph-sm-palace>> [vid. 2024-08-21].
- BRÁNIKOVÁ 2004 — Helena BRÁNIKOVÁ: Konzervace souboru mincí z archeologického výzkumu Praha 1-Hradčanské nám. čp. 185/IV : Konzervátorská a restaurátorská zpráva. Praha 2004, strojopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Pražský hrad.
- BRÁNIKOVÁ 2009 — Helena BRÁNIKOVÁ: Soubor archeolog. nálezů : Hradčanské nám. čp. 185/IV : Konzervátorská a restaurátorská zpráva. Praha 2009, strojopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Pražský hrad.
- ČIHÁKOVÁ 1988a — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Nálezová zpráva : Praha 1-Hradčany, Hradčanské náměstí čp. 185/IV, ppč. 120, výzkum PSSPPOP č. 3/85. Praha 1988, strojopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, sign. K 102/88.

- KYNCL 2009 — Tomáš KYNCL: Výzkumná zpráva č. 050-09 : Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků nalezených při archeologickém výzkumu v Salmovském paláci v Praze na Hradčanech. Brno 2009, strojopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Pražský hrad.
- ŘEHÁK ET AL. 2000 — Josef ŘEHÁK ST. ET AL.: Schwarzenberský palác : Vojenské muzeum, Hradčanské náměstí 185, Praha : Speleologický a hydrologický průzkum. Železný Brod 2000, strojopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Pražský hrad.
- VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a — Milada VILÍMKOVÁ / František KAŠIČKA / Osvald RULC ET AL.: Hradčany, čp. 185/IV. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRPMO), Praha 1973, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973b — Milada VILÍMKOVÁ / František KAŠIČKA / Osvald RULC ET AL.: Hradčany, čp. 186/IV. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRPMO), Praha 1973, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973c — Milada VILÍMKOVÁ / František KAŠIČKA / Osvald RULC ET AL.: Hradčany : blok č. 1232 mezi Radničními schody, ul. Ke královskému hradu a Hradčanským náměstím. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRPMO), Praha 1973, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.

LITERATURA

sine 2003 — viz *Prameny*

- BLAŽKOVÁ 2018 — Gabriela BLAŽKOVÁ: Archeologický průzkum – Archäologische Ausgrabungen. In: WINZELER 2018a / WINZELER 2018d, 66–87.
- BLAŽKOVÁ v tisku — Gabriela BLAŽKOVÁ: Loretánská čp. 181/IV. In: Zdeněk Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2023–2024. Pražský sborník historický.
- BLAŽKOVÁ ET AL. 2015 — Gabriela BLAŽKOVÁ: Nálezy hmotné kultury z renesančních odpadních jímek z Pražského hradu = Material Finds from the Renaissance Waste Pits at Prague Castle. Díl 2. Studie. (= Castrum Pragense, sv. 13/2), Praha 2015.
- BLAŽKOVÁ/ADÁMEK 2022 — viz *Prameny*
- BLAŽKOVÁ/ADÁMEK 2024 — Gabriela BLAŽKOVÁ / František ADÁMEK: Kamenná destrukce nebo fragment opevnění? : Nálezová situace ze Schwarzenberského paláce, Praha-Hradčany – Stone destruction or a fragment of fortification? : Archaeological context from Schwarzenberg palace, Prague-Hradčany. Archaeologica Pragensia 27, 2024, 13–25.
- BLAŽKOVÁ/HRDINOVÁ/ŽEGKLITZ v tisku — Gabriela BLAŽKOVÁ / Martina HRDINOVÁ / Jaromír ŽEGKLITZ: Großformige Majolikakacheln aus Prag-Hradschin. In: Keramik als kulturelle Manifestation : Die Donauländer und die großen Stromsysteme Europas : Produktion, Handel, Migration, Kulturaustausch : Tradition und Innovation. Anna Ridovics (ed.), Budapest.
- BLAŽKOVÁ/KŘIŽOVÁ 2020 — Gabriela BLAŽKOVÁ / Šárka KŘIŽOVÁ: Raně novověké a novověké nálezy skel ze dvou odpadních jímek z vnitřního dvora Salmovského paláce v Praze – Early postmedieval and postmedieval glass finds from two waste pits from the inner court yard of the Salm Palace in Prague. Staletá Praha 36, 2020/2, 95–119. DOI: <<http://doi.org/10.56112/sp.2020.2.05>>.
- BLAŽKOVÁ/ŽEGKLITZ 2016 — Gabriela BLAŽKOVÁ / Jaromír ŽEGKLITZ: Současný stav poznání raně novověké keramiky v Praze – The current state of knowledge about early modern pottery in Prague. In: Praha archeologická. (= Archaeologica Pragensia – Supplementum 3), Ivana Boháčová / Miroslava Šmolíková (eds) et al., Praha 2016, 147–178, 373–374.
- BLAŽKOVÁ-DUBSKÁ/FROLÍK 2005 — Gabriela BLAŽKOVÁ-DUBSKÁ / Jan FROLÍK: Architektura odhalená archeologickým výzkumem a problémy s její památkovou ochranou – Die durch archäologische Erforschung freigelegte Architektur und Probleme mit ihrem Denkmalschutz. Archaeologia historica 30, 2005, 29–46.
- BRÁNIKOVÁ 2004 — viz *Prameny*
- BRÁNIKOVÁ 2009 — viz *Prameny*
- BRYCH 2004 — Vladimír BRYCH: Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní : Výběrový katalog Národního muzea v Praze – Stove Tiles of Gothic, Renaissance and Early-Baroque Period : Selective Catalogue of the National Museum in Prague. Praha 2004.
- BRYCH/STEHlíKOVÁ/ŽEGKLITZ 1990 — Vladimír BRYCH / Dana STEHLÍKOVÁ / Jaromír ŽEGKLITZ: Pražské kachle doby gotické a renesanční. Katalog výstavy. Praha 1990.
- ČIHÁKOVÁ 1987 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: 386. Praha 1-Hradčany : 1985 – a) Hradčanské náměstí čp. 185/IV. Výzkumy v Čechách 1984–1985, Praha 1987, 161.
- ČIHÁKOVÁ 1988a — viz *Prameny*
- ČIHÁKOVÁ 1988b — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Hradčanské náměstí b). In: Zdeněk Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 1983–1986. Pražský sborník historický 21, 1988, 182–183.
- ČIHÁKOVÁ 1989a — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Hradčanské náměstí. In: Zdeněk Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v roce 1987. Pražský sborník historický 22, 1989, 171.
- ČIHÁKOVÁ 1989b — Jarmila ČIHÁKOVÁ: 348. Praha 1-Hradčany : 1987 – b) Hradčanské náměstí čp. 185/IV. Výzkumy v Čechách 1986–1987, Praha 1989, 145.

- FROLÍK/MUSIL 2016 — Jan FROLÍK / Jan MUSIL: Katalog archeologických nálezů z hradu Košumberka 2 : Kamnové kachle, část první – Katalog der archäologischen Funde von der Burg Košumberk 2 : Die Ofenkacheln 1. Praha–Chrudim 2016.
- HÁJEK Z LIBOČAN 1541 — Václav HÁJEK Z LIBOČAN: O nešťastné příhodě, kteráž se stala skrze oheň v Menším Městě pražském a na Hradě svatého Václava i na Hradčanech etc. Léta M.D.XXXI. Praha 1541. Uloženo: Národní knihovna, Praha, sign. 54 J 1484; K02871.
- HAUSENBLASOVÁ 2015 — Jaroslava HAUSENBLASOVÁ: Prag in der Regierungszeit Ferdinands I. : Die Stellung der Stadt im System des höfischen Residenznetzwerks. Historie – Otázky – Problémy 7, 2015/2, 9–28.
- HAVLICOVÁ 2010 — Jindřiška HAVLICOVÁ: Renesanční proměna sídla v Horšovském Týně za Jana mladšího Popela z Lobkowicz po roce 1547. Bakalářská práce, Praha 2010. Uloženo: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění.
- CHLUSTIKOVÁ 2011 — Katarína CHLUSTIKOVÁ: Salmovský palác. In: Zdeněk Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009–2010. Pražský sborník historický 39, 2011, 393–395.
- KAŠIČKA/TOMKOVÁ 2000 — František KAŠIČKA / Kateřina TOMKOVÁ: Čp. 185/IV : Schwarzenberský palác (Lobkowiczský). In: Pavel Vlček et al., Umělecké památky Prahy : Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000, 418–422.
- KAŠIČKA/VLČEK/TOMKOVÁ 2000 — František KAŠIČKA / Pavel VLČEK / Kateřina TOMKOVÁ: Čp. 186/IV : Malý Schwarzenberský palác (Salmovský). In: Pavel Vlček et al., Umělecké památky Prahy : Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000, 422–425.
- KLOUŽKOVÁ ET AL. 2022 — Alexandra KLOUŽKOVÁ ET AL.: Příběh keramiky hradčanských paláců – The Story of Ceramics from the Hradčany Palaces. Praha 2022.
- KRUKOWSKA 2023 — Olga KRUKOWSKA: Hunting – Pure Joy and/or a Symbolic Message? : Hunting Motif on Vessels and Stove Tiles from the Middle Ages and Early Modern Period. In: Europa Postmediaevalis 2022 : Connections and Networking. Gabriela Blažková et al. (eds), Oxford 2023, 253–266. DOI: <10.2307/ji.4688117.23>.
- KYNCL 2009 — viz *Prameny*
- LEDVINKA 1998 — Václav LEDVINKA: Velký pražský požár roku 1541 – Grossen Prager Stadtbrand von 1541. In: Ponížení a odstrčení : Města versus katastrofy – Randgruppen und Katastrophen in den Städten : Prag im Vergleich. (= Documenta Pragensia, sv. 16), Jiří Pešek / Václav Ledvinka (eds), Praha 1998, 179–186, 345.
- MUSÍLEK 2015 — Martin MUSÍLEK: Šlechtické domy, dvory a paláce v předhusitské době – Aristocratic Houses, Courts and Palaces in the pre-Hussite Prague. In: V za(u)jetí malostranských stratigrafií : Sborník k životnímu jubileu Jarmily Čihákové. Jaroslav Podliska et al. (eds), Praha 2015, 212–231.
- PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004 — Čeněk PAVLÍK / Michal VITANOVSKÝ: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha 2004.
- RICHTEROVÁ 1982 — Julie RICHTEROVÁ: Středověké kachle – Mittelalterliche Kacheln : Aus der Sammlung des Museums der Hauptstadt Prag. Praha 1982.
- ŘEHÁK ET AL. 2000 — viz *Prameny*
- TOMEK 1872 — Václav Vladivoj TOMEK (ed.): Základy starého místopisu Pražského III., IV., V. : Malá strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad. Praha 1872.
- VANČURA 1976 — Jiří VANČURA: Hradčany, Pražský hrad – Hradschin, Prager Burg. Praha 1976.
- VAREKA 1992 — Pavel VAREKA: Mazanice – středověký stavební materiál v archeologických pramenech a problematika jeho interpretace – Der Lehm – ein mittelalterliches Baumaterial in den archäologischen Quellen und seine Interpretation. In: Sborník Společnosti přátel starožitností, sv. 3 : Miroslavu Richterovi k životnímu jubileu. Tomáš Durdík (ed.), Praha 1992, 105–110.
- VEČERNÍKOVÁ 2018 — Lucie VEČERNÍKOVÁ: Majitelé – Besitzergeschichte. In: WINZELER 2018a / WINZELER 2018d, 54–65.
- VILÍMKOVÁ 1983 — Milada VILÍMKOVÁ: Úvaha o době založení a počátcích vývoje Hradčan – Betrachtungen über die Gründungszeit und den Beginn der Entwicklung der Siedlung Hradčany (Hradschin). Pražský sborník historický 16, 1983, 45–52.
- VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a; 1973b; 1973c — viz *Prameny*
- WINZELER 2018a — Marius WINZELER (ed.): Die Prager Palais Schwarzenberg und Salm. Prag 2018.
- WINZELER 2018b — Marius WINZELER: Palác Lobkowiczů jako renesanční rezidence – Der Palast der Lobkowicz – eine Residenz der Renaissance. WINZELER 2018a / WINZELER 2018d, 106–145.
- WINZELER 2018c — Marius WINZELER: Proměny paláců od baroka po dnešek – Wandlungen der Paläste vom Barock bis zur Gegenwart. In: WINZELER 2018a / WINZELER 2018d, 160–195.
- WINZELER 2018d — Marius WINZELER (ed.): Schwarzenberský a Salmovský palác – Schwarzenberg and Salm Palace. Praha 2018.
- ZEILLER 1650 — Martin ZEILLER: Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae, das ist Beschreibung und eigentliche Abbildung der vornehmsten und bekandtesten Stätte und Plätze in dem Königreich Boheim und einverleibten Landern Mähren und Schlesien [...]. Matthäus Merian d. Ä., Frankfurt am Main 1650. Uloženo: Národní knihovna, Praha, sign. 50 A 69.
- ZLÁMALOVÁ ČILOVÁ/BLAŽKOVÁ 2022 — Zuzana ZLÁMALOVÁ ČILOVÁ / Gabriela BLAŽKOVÁ: Chemical composition of early modern and modern window glass from archaeological excavations in Prague–Hradčany, Czech Republic. Archaeometry 64, 2022/6, 1426–1450. DOI: <https://doi.org/10.1111/arc.12796>.
- ŽEGKLITZ 2019 — Jaromír ŽEGKLITZ: Kachle z dílny hrnčíře Adama Špačka (1531–1572) na Novém Městě pražském. (= Archaeologica Pragensia – Supplementum 5), Praha 2019.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ERGEBNISSE DER ARCHÄOLOGISCHEN RETTUNGSFORSCHUNG IM PALAIS SCHWARZENBERG IN PRAG-HRADSCHIN AUS DEN JAHREN 2003 UND 2004

Die Studie behandelt die Ergebnisse der archäologischen Rettungsforschung auf dem Grundstück des heutigen Palais Schwarzenberg (Nr.-Konskr. 185/IV, Abb. 1) in Prag-Hradschin. Das Palastareal wurde erstmals in den Jahren 1985 und 1987 erforscht (Abb. 3). Die bislang letzte Rettungsforschung aus den Jahren 2003 und 2004 stellt den Gegenstand des vorliegenden Beitrags dar (Abb. 3).

Den ältesten Befund bildete das in der Sonde VII dokumentierte, auf dem Untergrund bei der südlichen Kante der Hradschiner Terrasse gelagerte steinerne Destruktionsmaterial. Die Keramikfunde stammen aus dem Ende des 11. bis Anfang des 13. Jahrhunderts. Mit Rücksicht zum überwiegenden Anteil vom Pläner in den Steinschichten sowie zu den Analogien möge es sich um einen Torso der beschädigten Stirnseite der frühmittelalterlichen Befestigung gehandelt haben.

Die in das **Hochmittelalter** datierten Befunde sind als Torsos erhalten, denn sie wurden im Zusammenhang mit dem nachfolgenden Wohnaufbau, zunächst in der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts und spätestens nach den Hussitenkriegen massiv weggeschafft. Im Untergeschoss des Palastes in der Sonde IX hat man die rechteckige Ecke vom Innenraum eines hochmittelalterlichen Hauses samt der Fußbodenschicht mit einem eingesetzten Tongefäß (Abb. 4) gefunden. Aus den Innenraumschichten stammt ein verhältnismäßig zahlreiches Ensemble der in das 13.–14. Jahrhundert datierten Keramikbruchstücke (Abb. 5) und ein Silberparvus König Johanns von Luxemburg (des Blinden). In der südöstlichen Hofecke in den Sektoren X-H, X-J und XV-G legte man weitere zwei nicht gebundene Ecken der in das Intervall vom 13. bis Anfang des 15. Jahrhunderts datierten Plänermauern frei, die von einem verhältnismäßig fundarmen Schichtenkomplex überdeckt waren (Abb. 6). Das fundreichste Ensemble der hochmittelalterlichen Keramik war in dem Objekt enthalten, das in den Sektoren X-E und X-F dokumentiert wurde (Abb. 7). In das Hochmittelalter (14. bis erste Hälfte des 15. Jahrhunderts) wurde der als Torso erhaltene Befund in der Sonde XV-A datiert. Es handelt sich um eine Serie kleinere Pfahlgruben, eine seichte Rille und den rechteckig zu ihr situierten Linienaushub. Der Befund lässt sich als Reste nach Holzpfehlern einer Umfriedung deuten.

Die Reste nach der **spätmittelalterlichen**, bzw. **frühneuzeitlichen** Bebauung wurden in vier Positionen freigelegt. Es handelt sich um Baukonstruktionen der Häuser, die auf dem Grundstück des heutigen Palastes unmittelbar vor seinem Aufbau standen und im Jahre 1541 beim Großbrand von Kleinseite und Hradschin zerstört wurden. Der flächenmäßig ausgedehnteste Befund wurde im östlichen Teil des südlichen Palastflügels dokumentiert (Sonde IX), wo die Plänermauerwerkabschnitte mit deutlichen Brandspuren festgestellt wurden (Abb. 8). Das Innere des Baus war mit massiver Branddestruktion von Stein, Lehmestrich (Abb. 9) und Ziegeln verschüttet. Im Sektor IX-E legte man die Mauerkrone wohl vom zweiten Raum und einen Teil vom Fundamentmauerwerk frei (Abb. 21A). Die Verschüttung enthielt eine verhältnismäßig große Menge an Materialkulturfunden (Abb. 10). Das zahlreiche Kachelensemble indiziert einen beim Brand zerstörten Ofenkörper in situ, und daher auch die Wohnfunktion des von den Mauern begrenzten Raums (Abb. 11–20). Die Tongefäße und Kacheln waren oft deutlich sekundär brandbeschädigt (Abb. 16). Die untere Grenze der Baudestruktion bildete eine deutlich gestampfte durchgebrannte Schicht vom staubigen Ton, die sich als die Fußbodenschicht deuten lässt (Abb. 10). Man dokumentierte darüber einen Torso verbrannten Holzes (Abb. 8E); es möge sich um Reste der Innenausstattung oder der Konstruktionselemente des Hauses gehandelt haben, was auch für weitere verbrannte Hölzer entlang der übrigen Mauern in der Sonde IX gelten kann. Auch der kleine Wasserabfuhrkanal lässt sich mit dem Haus verbinden (die anschließende Sonde XIII). Dieser Bau befindet sich in der Superposition mit dem älteren, oben beschriebenen Haus (Abb. 21B). Ein weiterer Teil der Bebauung vom Hochmittelalter, bzw. der Frühneuzeit wurde im Keller des Nordteils vom östlichen Palastflügel freigelegt (Sonde III; Abb. 22). Vier Stufen der in den Untergrund eingesenkten Treppe wurden vom Planierungsmaterial mit Brandspuren überdeckt (Abb. 22B). Man registrierte über den Stufen einige verbrannte Hölzer der nicht identifizierten Baukonstruktionen und einen verbrannten Torso der gebohrten Holzrohrleitung. Westlich der Treppe dokumentierte man einen fundreichen Schichtenkomplex vom Müllhaufencharakter (Abb. 23). Der keramische Befund entspricht dem durchschnittlichen städtischen Niveau des 16. Jahrhunderts. Der dritte Raum mit Resten der hochmittelalterlichen/frühneuzeitlichen Bebauung befand sich im Inneren des Mittelteils vom Südflügel (Sonde VIII). Es handelt sich um die als Torsos erhaltenen Relikte von drei Mauern, die die Brandspuren auswiesen. Die vierte spätmittelalterliche/frühneuzeitliche gemauerte Konstruktion wurde an der Palastecke beim Ostflügel entdeckt (Sektoren X-D bis X-E). Es handelt sich um einen Rest der Plänermauer mit Andeutung einer erhaltenen Ecke, wieder mit Brandspuren (Abb. 25). Südwestlich von der Mauer entdeckte man eine wahrscheinlich in den Untergrund getriebene Kellertreppe. Die fundreichen Verschüttungsschichten hängen mit der Aufhebung des Kellers im Zusammenhang mit dem Palastbau zusammen. Anhand des keramischen Materials lässt sich das Funktionieren aller brandbetroffenen Häuser minimal zur Wende des 15. und 16. Jahrhunderts datieren. Ihr Verschwinden lässt sich dann in den Zusammenhang mit dem Großbrand von Kleinseite und Hradschin am 2. Juni 1541 legen.

Die meisten Informationen zum Palastbau selbst hat die Sonde X herbeigebracht, die im Hofraum entlang des ganzen Ostflügels gelegt worden war. Sie registrierte massive Geländevorbereitungen, die wohl dem Bau vorangegangen waren. Wie es nicht nur die ikonografischen Quellen (Abb. 2A), sondern auch archäologische Feststellungen belegen (Abb. 42), zum ersten Mal wurde der Süd- und danach der Ostflügel erbaut. In der nördlichen Hälfte der Sonde X dokumentierte man einen massiven, an Funde sehr reichen Verschüttungsschichtenkomplex (Abb. 26). Die Tafel- und Küchentonwaren waren mit gewöhnlicher Produktion vertreten, die Kachelproduktion zählt reichen Befund von rohen Kacheln mit den mit spätmittelalterlichen, aber auch frühneuzeitlichen Reliefmotiven gezierten Heizflächen (Abb. 27–36). Zu weniger häufigen Funden zählen Teile der Kachelherstellungsformen (Abb. 37, 38). Man hat insgesamt fünf Münzen gefunden, unter denen eine Nürnberger Rechenmünze, ein kleines Geldstück Ludwigs Jagiello und eine kleine, in Görlitz im 15. Jahrhundert geprägte Münze bestimmt wurden, die zusammen die Entstehung des Schichtenkomplexes in das 16. Jahrhundert datieren. Er bildet den oberen Teil der massiven Bauplanierung, deren Ziel es wohl

war, das Gelände vor dem Aufbau des Palastes zu ebnen. Die Herkunft des Schuttmaterials lässt sich nicht eindeutig mit der Bauparzelle verbinden. Der nachfolgende Schichtenkomplex der Planierung hat mehrere Funde von rekonstruierbaren Tongefäßen und Kacheln (Abb. 39–41) herausgegeben. Das Relikt der im Untergrund gebrochenen Kellertreppe bedeutete eine wesentliche Schwierigkeit beim Ebnen der Fläche in der nördlichen Hälfte des Hofes. Der Absturz ihres Gewölbes wurde durch das Absacken der Bodenschichten verursacht. Die Oberfläche war in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts durch die horizontal liegende Schichtenfolge abgeschlossen, die sich (Abb. 26) als begehbar, bzw. als die bauliche Ebene während des Aufbaus deuten lässt.

Im nördlichen Teil der Sonde X entdeckte man den Fundamentausbruch für die westliche Umfassungsmauer des östlichen Palastflügels (Abb. 43), aus dem die Fragmente von Großformatkacheln stammen. Es handelt sich mindestens um fünf Stück. Das erste ist die rechteckige Kachel mit Motiv des schwarzen silbern nimbiierten Doppeladlers und der vergoldeten königlichen und kaiserlichen Krone (Abb. 44). Die zweite Kachel hat die atypisch runde Reliefwand mit biblischem Motiv von Lot und seinen Töchtern, im Hintergrund mit einem Ausschnitt der Szene von brennendem Sodom (Abb. 45), ebenfalls mit vergoldeten Details. Drei Gesimskacheln haben die Halbkreisform (Abb. 46, 47). Inmitten des Bildfelds befindet sich das Schild mit dem doppelschwänzigen Löwen im reichen Rankenwerk. Das Ensemble ergänzen ein Torso der wahrscheinlichen Fußkachel vom Gesimstyp (Abb. 48) und die atypischen Kacheln mit der im Viertelkreis ausgeschnittenen Ecke (Abb. 49), wohl für die Ergänzung der Ofenwand rund um die kreisförmige Kachel. Die Art der Ausschmückung, die Obeflächengestaltung, Zusammensetzung der Tonmasse sowie der Ausbrand zeigen, dass die Kacheln in einer Werkstatt, und zwar von einem Töpfer mit überdurchschnittlichen Fähigkeiten und Erfahrungen hergestellt wurden. Sie waren wahrscheinlich für einen Ofenkörper bestimmt. Keine der Kacheln zeigt jedoch Spuren nach Verwendung in einem funktionierenden Ofen. Mit Rücksicht zur Lagerung der Kacheln im Fundamentausbruch für die Umfassungsmauer des Palastes ist es offensichtlich, dass sie im Laufe des Palastaufbaus, spätestens im Jahre 1567 in die Zuschüttung geraten sind.

Aus der Hinsicht der bauhistorischen Untersuchung hat die **Sonde III** im Untergeschoss des östlichen Flügels grundlegende Erkenntnisse herbeigebracht. Man vermutete bislang, dass ganze Keller und Teil der Erdgeschossmauern der mittelalterlichen Häuser sich nach dem renaissancezeitlichen Umbau erhielten; dieser Schluss lässt sich anhand der archäologischen Ermittlungen revidieren (Abb. 52). Das Fundament des Wendelsteins im Untergeschoss wurde erst in die Zuschüttung der beim Brand im Jahre 1541 verschwundenen Treppe gegründet, es lässt sich daher sicherlich erst mit dem Aufbau des Palastes verbinden (Abb. 22B). Das gotische Alter lässt sich anhand der Befundauswertung auch bei der westlichen Umfassungsmauer des Kellers ausschließen.

Einen informativen Beitrag zum Funktionieren des Palais Schwarzenberg nach 1567 enthalten die Ergebnisse der Rettungsforschung der Jahre 2009 bis 2010 auf dem Grundstück des benachbarten Palais Salm (Nr.-Konskr. 186/IV). In ihrem Rahmen wurden zwei frühneuzeitliche bis neuzeitliche Abfallgruben (22/23 und 23 Abb. 54) erforscht. Sie befanden sich im heutigen Hofraum des Palastes, an die Nordmauer des südlichen Flügels des Palais Schwarzenberg angelegt (Abb. 3). Die Lage der Gruben zeigt, dass sie von den Bewohnern (bzw. Bediensteten/Angestellten) des Palastes errichtet und genutzt wurden. Das Fundament der Abfallgrube 22/23 enthält zahlreiche Fragmente der Tafel- sowie Küchenkeramik, Kacheln, die Glas- und Metallgegenstände, die in das breite Intervall von Ende des 16. bis Ende des 18. Jahrhunderts datierbar sind. Die Abfallgrube 23 enthält frühneuzeitliche Funde von Ende des 16. bis in die erste Hälfte des 17. Jahrhunderts. Dendrochronologische Analysen datieren das Fällen der Ausschalungsbäume gegen Mitte des 16. Jahrhunderts. An der Wende des 17. und 18. Jahrhunderts hat man wohl die Nutzung der Grube 23 beendet.

Teil der Kellerräume des südlichen Flügels vom Palais Schwarzenberg diente in der Frühen Neuzeit (Sonden VIII, IX) zur Einstallung der Pferde (Abb. 55).

Die Hauptbedeutung der ermittelten Befunde fußt vor allem in der Qualität ihrer Erhaltung. Den limitierenden Faktor bildete hingegen die Tatsache, dass die Rettungsforschung bloß auf die durch das Projekt aufgesteckten Trassen beschränkt war. Die an mehreren Orten dokumentierte Superposition der Plänerkonstruktionen stellt einen Beleg der Änderung der Bebauungsanordnung Hradschins im Hochmittelalter dar. Die erworbenen Funde im Bereich der Materialkultur, vor allem die Keramik, erlauben keine genauere Datierung der festgestellten Konstruktionen, aber aus dem Blickpunkt der Relativchronologie ist es offenbar, dass im Laufe des 14. Jahrhunderts eine Veränderung der Anordnung der Wohnbebauung samt der Orientierung der Häuser geschehen ist. Es lässt sich davon überlegen, ob diese Veränderung nicht im Zusammenhang mit der Lokation der Stadt geschehen ist, bei der das Bedürfnis des Anlegens einer freien Fläche in Gestalt des heutigen Hradschiner Platzes entstanden war. Die älteren gemauerten Plänerkonstruktionen wohl des 13. und der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts waren durch jüngere Plänermauern ersetzt worden, von denen manche einem Brand ausgesetzt wurden, der sich mit dem Großbrand von Kleinseite und Hradschin am 2. Juni 1541 identifizieren lässt. Die jahrhundertlange Entwicklung hat sich mit dem großzügig entworfenen Palast abgeschlossen, der mit unbedeutenden Umgestaltungen bis über mehr als vier Jahrhunderte erhalten ist. Er behielt sich in einer exponierten Lage an der Kante des Hradschiner Rückens bis heute sein prunkvolles renaissancezeitliches Äußeres sowie seine Innenräume. Während seine Umgebung sich gänzlich veränderte, der Palast bezeugt auch heute die Bedeutung, Mittel und Macht seines Erbauers Jan IV. Popel v. Lobkowicz.

Abb. 1. Prag 1-Hradschin, Hradschiner Platz, Situierung der Paläste Nr.-Konskr. 185/IV (Schwarzenberg) und 186/IV (Salm): **A** – Ausschnitt der Evidenzkarte der Liegenschaften (**rosa** – Palais Schwarzenberg Nr.-Konskr. 185/IV); **B** – Fotografie der südlichen Häuserfront des Platzes (Gestaltung M. Housková, 2024; Foto J. Gloc, 2022).

Abb. 2. Bebauung des Grundstücks an Stelle des Palais Schwarzenberg Nr.-Konskr. 185/IV (**gelb**) gemäß den Veduten des 16. und 17. Jahrhunderts: **A** – Jan Kozel/Michael Peterle von Annaberg, 1562: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCURATISSIME EXPRESSA 1.5.6.2. Kolorierte Fotolitografie des originalen, als sog. Breslauer Prospekt bekannten Holzschnitts, vom Druckbetrieb Unie 1904 herausgegeben – Ausschnitt (Museum der Hauptstadt Prag, Best.-Nr. H014331); **B** – Philip van den Bossche (Zeichnung)/Johannes

Wechter (Stich)/Aegidius Sadeler (Herausgeber), 1606: PRAGA. Der große Prospekt von Prag, sog. Sadeler-Prospekt, Kupferstich, Radierung, Teil 2 – Ausschnitt (© Archiv der Hauptstadt Prag, Sammlung der Grafik, Veduten, Sign. G 13); **C** – Wenzel Hollar, 1649 (nach der Vorlage aus dem Jahr 1636): PRAGA. Ansicht der Stadt aus den Gärten unter dem Petřín/Laurenziberg (von Südwesten, Radierung – Ausschnitt, übernommen aus ZEILLER 1650, o. S., bei der S. 55 – Zusammensetzung F. Adámek, 2024).

Abb. 3. Prag 1, Hradšchiner Platz, Geschichte der archäologischen Rettungsforschungen auf den Palastgrundstücken Nr.-Konskr. 185/IV, 186/IV. Legende: **čp.** – Konskriptionsnummer (Nr.-Konskr); **ppč.** – Parzellennummer; **rot** – Ausmaß der Rettungsforschung des ARÚ AV ČR (Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik) in den Jahren 2003–2004 samt der Bezeichnung der Sonden; **rot gestrichelt** – Grenze des Interessengeländes; **gelb** – Nr.-Konskr. 186/IV Palais Salm, archäologische Sonden 22/23 und 23 der Forschung im Jahre 2009; **blau** – Ausmaß der Rettungsforschung von PSSPPOP (Prager Zentrum von staatlicher Denkmalpflege und Naturschutz, heute NPÚ [Nationalinstitut für Denkmalpflege] in Prag) in den Jahren 1986–1987; **violett** – Ausmaß der archäologischen Rettungsforschung von PSSPPOP im Jahre 1985 (Zusammensetzung F. Adámek, Gestaltung M. Housková und S. Babušková, 2024).

Abb. 4. Prag 1, Hradšchiner Platz, Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde IX. **A** – Grundrissituation der Plänermauern, **rot** – Tongefäß *in situ* (s. **Pfeil** auf dem Bild C); **B** – Sektoren IX-A+B, Schichtenniveau 19134; **C** – Sektor IX-C, Ecke der Mauern 19905 und 19908 (**schraffiert** auf dem Bild A); **D** – das mittels des Aushubs 19539 in den Fußboden 19232 eingebaute Tongefäß (Zusammensetzung F. Adámek, Gestaltung M. Housková, 2024; Foto G. Blažková, 2003).

Abb. 5. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde IX. Auswahl der Funde aus der Schichtenfolge der Zuschüttung über dem Fußboden 19232: **1–4, 6** – Topffragmente; **7–10, 12** – Topfdeckelfragmente; **14, 19** – Krugfragmente; **15** – kleiner Henkel (1, 11 – Eing.-Nr. PHY185/273; 2 – Eing.-Nr. PHY185/424; 3, 5, 9, 10, 12, 13, 15 – Eing.-Nr. PHY185/298; 4, 6–8, 14 – Eing.-Nr. PHY185/395; 16 – Eing.-Nr. PHY185/434; 17–19, 21 – Eing.-Nr. PHY185/274; 20, 22 – Eing.-Nr. PHY185/277. Die Fragmente 17–22 stammen aus der Schicht unter dem Fußboden vom Nachfolgerbau und können mit der Geländevorbereitung für den jüngeren Bau zusammenhängen (Zeichnungen und Fotos V. Pincová, 2024).

Abb. 6. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sektoren X-H, X-J, XV-G. Die Grundrissituation der Plänermauern in der Südostecke des Palasthofs: **A** – Sektor X-H – Mauerkrone 22911; **B** – Sektoren X-H, X-J, XV-G – Mauern 22911–22913, 25920–25922 (Zusammensetzung F. Adámek, 2024).

Abb. 7. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sektoren X-E, X-F. Auswahl der Funde aus dem Objekt 22515 (vgl. Abb. 26): **1–7** – Teile von Töpfen, braungraue nicht glasierte Keramikmasse; **8** – tiefe Schüssel, hellgebrannter Ton, rotgemalte Wellenlinie am Rand; **9** – Topf/Krug, hellgebrannter Ton, rotgemalte Wellenlinie am Bauch; **10, 11** – Krug, hellgebrannter Ton, beidseitige transparente Glasur (1 – Eing.-Nr. PHY185/905; 2, 8, 10, 11 – Eing.-Nr. PHY185/916; 3, 5, 6 – Eing.-Nr. PHY185/928; 4 – Eing.-Nr. PHY185/930; 7 – Eing.-Nr. PHY185/732; 9 – Eing.-Nr. PHY185/751; Zeichnungen und Fotos V. Pincová, 2024).

Abb. 8. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sektoren IX-A–E und Sonde XIII. **A** – Grundrissituation der Plänermauern 113902 aus der Sonde XIII, 19902–19904, 19909–19912 aus der Sonde IX und der Holzkonstruktionsreste 19182–19185, 19176, 19241; **B** – Sektoren IX-A+B, Mauer 19902; **C** – Sektor IX-B, Plänermauer 19903, erweitertes Fundament 19904; **D** – Sektor IX-D, Türgewände und Torso der abgebrannten Holzzarge (verbranntes Holz 19249); **E** – Sektor IX-B, abgebrannte Holzkonstruktionen (19182–19187) Lehmestrich (19136, 19179–19181). (Zusammensetzung F. Adámek; Gestaltung M. Housková, 2024; Foto G. Blažková, 2003.)

Abb. 9. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde IX. **A** – Oberflächenbehandlung vom Lehmestrich; **B** – Lehmestrich mit Kalkzusatz, Negativ eines Holzkonstruktionsglieds (Foto J. Gloc, 2024).

Abb. 10. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde IX. Nördlicher Schnitt (Zusammensetzung F. Adámek, G. Blažková; Gestaltung M. Housková, 2024).

Die Kacheln – Block Nr. 1 (Abb. 11–20):

Abb. 11. Blattnapfkachel, Symbol des hl. Lukas. **Abb. 12.** Symbol des hl. Johannes Ev. **Abb. 13.** Der hl. Georg im Kampf mit dem Drachen. **Abb. 14.** Kreuzigungszene. **Abb. 15.** Schild mit dem böhmischen Löwen.

Abb. 16. Motiv des böhmischen Löwen (ohne Schild), durch Brand beschädigt. **Abb. 17.** Motiv der Jägerszene, unter Verwendung von zwei unterschiedlichen Formen. **Abb. 18.** Gesimskachel mit Inschrift *fyula zyd*.

Abb. 19. Gesimskachel mit Pseudoinchrift. **Abb. 20.** Fragmente der Gefäßkacheln.

Abb. 21. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde IX. Das 3-D-Modell der gemauerten Konstruktionen der hochmittelalterlichen (vor ca. 1370 – **orange**) und nachfolgenden Bebauung vor dem Brand im Jahre 1541 (Fundamentmauerwerk **braun**, oberirdisches Mauerwerk **grün**). **A** – Nordwestansicht; **B** – Südansicht (Unterlagen der Firma GEO-CZ, 2003, Gestaltung F. Adámek, 2024).

Abb. 22. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde III. **A** – östlicher Schnitt; **B** – südlicher Schnitt, durchgebrannte Schicht 13125; **C** – Grundrissituation der in den Untergrund und die Plänermauern 13902 und 13904 gehauenen Treppe; **D** – Foto der Treppe (Zusammensetzung F. Adámek, Gestaltung M. Housková, 2024; Foto G. Blažková, 2003).

Abb. 23. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde III. Keramikfunde aus den Schichten vom Müllhaufencharakter: **1, 3** – Topf (Eing.-Nr. 585, 592); **2, 5** – Krug (Eing.-Nr. 88, 558); **4, 6, 7** – kleinerer Topf (Eing.-Nr. 490, 593); **8** – seichte Schüssel mit dem in Glasur geritzten Dekor (Eing.-Nr. 606, 610); **9, 10** – Topfdeckel (Eing.-Nr. 188, 595); **11** – Fragment vom Loschitzer Becher (Eing.-Nr. 197 – Foto J. Gloc, 2024; Zeichnungen, Foto V. Pincová, 2024).

Abb. 24. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV – Palais Schwarzenberg, Sonde VIII. Auswahl der Funde aus der Schicht 18155 (Eing.-Nr. 378) aus dem Schichtenkomplex südlich vom durchgebrannten südlichen Haupt der Mauer 18903 (Foto V. Pincová, 2024).

Abb. 25. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV. **A** – Sektoren X-D, X-E, Grundrissituation der in den Untergrund und die Plänermauern 22901, 22902 gehauenen Treppe; **B** – Schema der Konstruktionen in den

Zusammenfassende Legende zu den Plänen (Abb. **P05, P07, P09, P12, P25, P28, P29** und **P46**):

Material:

	Beton
	Hohllochziegel, Fliese, Ziegel
	Pläner
	Sandstein
	unbestimmter Stein
	Lehmestrich
	Keramik/Gefäß
	Schlacke
	Putz/Mörtel
	Holz – jüngere, nicht verbrannte Relikte
	Holz – ältere, verbrannte Relikte

Datierung:

	begehbare Ebenen
	1541 (oder 1567) bis rezente Eingriffe
	1540er Jahre bis 1567 (Umgestaltungen der begehbaren Ebenen)
	1540er Jahre bis 1567 (Planierungsschichten und Verschüttungen)
	1330er Jahre bis 1541 (gemauerte Konstr. und Destructionsschichten)
	Mitte des 13. Jhrds. bis 1330er Jahre

betroffenen Sektoren; **C** – Sektor X-B, Fragment des lehmgebundenen Plänermauerwerks 23907 (Zusammensetzung F. Adámek, 2024; Foto G. Blažková, 2004).

Abb. 26. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde X. Generalisierter Schnitt über den Hof im Ausmaß der Westwand der Sektoren X-D bis X-J mit ersichtlich gemachten Zeithorizonten (Zusammensetzung F. Adámek, 2024).

Die Kacheln – Block Nr. 2 (Abb. 27–39):

Abb. 27. Alttestamentliches Motiv – Kain tötet Abel mit Harke. **Abb. 28.** Alttestamentliches Motiv – Abraham opfert den Isaak. **Abb. 29.** Motiv einer Turnierszene. **Abb. 30.** Jona und der Walfisch. **Abb. 31.** Unbekannter Mann. **Abb. 32.** Unbekannte Frau – Halbfigur. **Abb. 33.** Bildnis von Johann Friedrich I. v. Sachsen. **Abb. 34.** Unbekannter bärtiger Mann. **Abb. 35.** Melusine(?). **Abb. 36.** Unbekannter Mann – (Hof-)Narr. **Abb. 37.** Kachelform – Vase mit Ranken. **Abb. 38.** Keramische Kachelform – quadratische Kachel mit dem schalenförmig eingesenkten Medaillon.

Abb. 39. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sektor X-E. Funde aus den Schichten der Planierung nach dem Brand im Jahre 1541: **1** – Topf (Eing.-Nr. 852, Schicht 22279); **2** – Krug (Eing.-Nr. 881, Schicht 22243); **3** – Loschitzer Becher (Eing.-Nr. 955, Schicht 22321); **4** – Näpfchen (Eing.-Nr. 950, Schicht 22321); **5, 6** – wohl technische Keramik – vielleicht Deckeltorso einer chemischen Apparatur (Eing.-Nr. 733 aus der Schicht 22166 und Eing.-Nr. 901 aus der Schicht 22321); **7** – Keramikstempel mit Fischschuppenmotiv (Eing.-Nr. 950, Schicht 22321). (Foto, Zeichnung V. Pincová, 2024.)

Die Kacheln – Block Nr. 3 (Abb. 40–41):

Abb. 40. Halbfigur im renaissancezeitlichen Kleid. **Abb. 41.** Halbfigur eines Mannes im renaissancezeitlichen Kleid.

Abb. 42. Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Fundamentmauerwerk, Fuge zwischen dem südlichen und nördlichen Teil des Ostflügels (s. **Pfeil** – Gestaltung F. Adámek, 2024; Foto © ARÚ AV ČR Prag, Archiv; G. Blažková, 2004).

Abb. 43. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sektor X-C. Nördlicher Schnitt mit ersichtlich gemachten Zeithorizonten, dem Fundamentaushub 23503 für den Renaissancepalast und den Schichten 23120, 23171 mit Großformatkachelfunden (Zusammensetzung F. Adámek, 2024).

Die Kacheln – Block Nr. 4 (Abb. 44–51):

Abb. 44. Reichsadler. **Abb. 45.** Lot und seine Töchter, im Hintergrund brennendes Sodom. **Abb. 46.** Wappen von Böhmen, vom reichen Rankenmotiv umsäumt. **Abb. 47.** Torso einer Kachel mit unbestimmtem Motiv. **Abb. 48.** Wahrscheinlich eine Gesimskachel vom Ofenfuß – Torso. **Abb. 49.** Reihenkachel mit bogenförmig ausgeschnittener Ecke. **Abb. 50.** Liegender Greif, wahrscheinlich Gurtgesims. **Abb. 51.** Kachelofenleiste.

Abb. 52. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV. Analytischer Plan des nördlichen Teils vom Ostflügelkeller: **A** – 1. Untergeschoss gemäß der bauhistorischen Untersuchung vom Anfang der 1970er Jahre (VILÍMKOVÁ/KAŠIČKA 1973a, S. 99); **B** – 1. Untergeschoss, revidierte Datierung der Mauern mit Ausnutzung der Rettungsforschungsergebnisse 2003–2004: **rot** – gotische Konstruktionen; **blau** – renaissancezeitliche Konstruktionen; **grün** – klassizistische Konstruktionen; **gelb** – neuzeitliche Konstruktionen; **hellere Töne** – hypothetische Datierung der gotischen und renaissancezeitlichen Konstruktionen (Zusammensetzung F. Adámek, 2024).

Abb. 53. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 186/IV – Palais Salm: Sgraffito mit der Datierung der Fassade des benachbarten Palais Schwarzenberg Nr.-Konskr. 185/IV (1567), das im Innenraum seit der Rekonstruktion von Nr.-Konskr. 186 präsentiert ist. **Pfeil** im Situationsplan zeigt seine heutige Situierung (Zusammensetzung F. Adámek, 2024; Foto K. Chludíková, 2009).

Abb. 54. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 186/IV – Palais Salm: **A** – Messbild der Abfallgruben 22/23 und 23; **B** – gemauerte Konstruktion der Abfallgrube 22/23; **C** – Abfallgrube 23 – Holzverschalung und Unterteil der Grubenausfüllung, Blick von oben (Zusammensetzung F. Adámek, 2024; foto © ARÚ AV ČR, Archiv, Prag, 2009).

Abb. 55. Prag 1, Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde VIII, Pferdeställe: **A** – schematisierter Plan mit Relikten der Säulen zwischen einzelnen Pferdeständen; **B** – Ziegel-Abflusskanal/Abflussrille (Sektor VIII-D); **C** – Steinkonstruktion um die ursprünglich hölzernen Pfähle herum (VIII-B); **D** – Detail der Holzsäule mit der Steinkonstruktion im Sektor VIII-C (Zusammensetzung F. Adámek, 2024; Foto G. Blažková, 2003).

Abb. 56. Hradšchiner Platz Nr.-Konskr. 185/IV, Sonde XV. Ziegel-Kanalisationsstollen an Stelle, wo er sich umbiegt um unter dem Südflügel des Palastes durchzukommen (Zusammenstellung F. Adámek, 2024; Foto G. Blažková, 2003).

Abb. 57. Anton Langweil, 1826–1837: Modell von Prag, Detail der Bebauung entlang des Hradšchiner Platzes. Der **gelbe** Rahmen macht den Anbau in der nordöstlichen Ecke vom Hof des Palais Schwarzenberg ersichtlich (Foto M. Fokt; © Museum der Hauptstadt Prag, Best.-Nr. H127795*).

Übersetzung von Jindřich Noll

Studie vznikla za podpory GAČR, projekt č. 24-12124S "Požár jako katalyzátor změny urbanistického a sociálního vývoje města. Praha-Hradčany před a po roce 1541".

Mgr. Gabriela BLAŽKOVÁ, Ph.D., archeolog, blazkova@arup.cas.cz
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 00 Praha 1-Malá Strana

Bc. František ADÁMEK, archeolog, adamek@arup.cas.cz
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 00 Praha 1-Malá Strana